

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2015–2016

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ondřej Trnka

Trestní právo v komunistickém Československu

Praha 2016

Vedoucí bakalářské práce: JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2015–2016

BACHELOR THESIS

Ondřej Trnka

Criminal law in the communist Czechoslovakia

Prague 2016

The Bachelor Thesis Work Supervisor: JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Ondřej Trnka

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu, jímž se stal JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce, za vstřícnost při konzultacích, za pomoc, cenné rady a připomínky při zpracování této práce.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na vývoj trestního práva od konce Habsburské monarchie až po období úpadku komunistického režimu v Československu. Práce charakterizuje samotnou terminologii trestního práva hmotného a procesního dle současné dikce platného práva v České republice. Popisuje jednotlivé vývojové etapy trestního práva ovlivňujícího společenský život v republice a zaměřuje se převážně na jeho klíčové prameny a novelizace. V práci je též uveden nejznámější politický proces v Československu s ukázkou dobových spisů. Cílem práce je vytvořit systematické dílo, které zkoumá obecné aspekty vývoje trestního práva a začleňuje je převážně do vývoje komunistického režimu. Syntézou získaných poznatků z odborných literatur, právních pramenů a archiválií byla práce zkompletována.

Klíčová slova

Československo, Habsburská monarchie, komunistický režim, novelizace, politické procesy, socialismus, trest, trestní řád, trestní právo, trestní zákon.

Annotation

The bachelor thesis is focused on the development of criminal law from the end of the Habsburg monarchy till the period of the Communist regime collapse in the Czechoslovakia. The work characterizes the very terminology of the criminal substantive law and criminal procedural law under the current law in force wording in the Czech Republic. It individually describes each developmental stages of the criminal law affecting social life in the country and mainly focuses on its key sources and amendments. The work also includes the most famous political trials in the Czechoslovakia with examples of contemporary files. The main aim is to create a systematic work which examines general aspects of the development of criminal law and incorporates them mainly in the Communist regime development. The work was assembled by the synthesis of learned findings from scientific literature, legal sources and archive materials.

Keywords

Amendment, Czechoslovakia, Communist regime, Criminal Code, Criminal Law, Criminal Procedure Code, Habsburg monarchy, political trials, punishment, socialism.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 PROBLÉM TRESTU A TRESTÁNÍ.....	10
1.1 Účel trestu.....	11
1.2 Ochranná opatření.....	13
2 VÝVOJ TRESTNÍHO PRÁVA NA KONCI MONARCHIE A V ČESKOSLOVENSKU PŘED ROKEM 1948.....	15
2.1 Konec Habsburské monarchie	18
2.2 Samostatný stát Čechů a Slováků	20
2.3 Mnichovský diktát	23
3 TRESTNÍ PRÁVO 1948–1960.....	26
3.1 První úspěšná kodifikace trestního práva	28
3.2 Vývoj trestního práva od 50. let 20. století.....	31
4 TRESTNÍ PRÁVO 1961–1989	35
4.1 Trestní řízení soudní	38
4.2 Novely trestněprávních předpisů	39
4.3 Období normalizace.....	41
5 SPECIÁLNÍ PROBLÉMY TRESTNÍHO PRÁVA	45
5.1 Proces s Miladou Horákovou.....	47
ZÁVĚR	51
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	53
SEZNAM ZKRATEK	56
SEZNAM PŘÍLOH.....	57

ÚVOD

Trestní právo je neodmyslitelnou součástí našeho života i právního řádu již po mnoho generací, ať se jedná o psaná či nepsaná pravidla chování, vždy se jimi společnost řídila. Jednotlivé excesy následovalo potrestání ve formě trestu, který se svou formou odrážel v závažnosti spáchaného protiprávního skutku s cílem nastolit ve společnosti opětovnou harmonii. Z toho lze odvodit, že trestní právo je nezbytným prvkem lidské pospolitosti. S tímto nepostradatelným elementem se zabývá i bakalářská práce, jejíž záměrem je seznámit čtenáře s vývojem trestního práva na našem území, později nazývaného mimo jiné jako Československo. Přiblížit tak zájemcům o tematiku trestního práva jeho počátky z dob Habsburské monarchie a udělat exkurz mnohými změnami trestněprávních norem, které působily na společnost a udávaly tak její charakter.

Práce též prozkoumává obecné aspekty trestního práva v období vzniku samotného Československa i v éře, kdy se ocitlo pod nadvládou nacistického Německa. Korpus bakalářské práce tvoří poválečné období s novým nastupujícím režimem, který udává směr nejen v oblasti trestního práva, ale v celém společenském, politickém i ekonomickém životě. V jednotlivých historických etapách tohoto poválečného období docházelo k různorodým změnám trestního práva, a proto se bakalářská práce snaží tyto proměny správně začlenit do konkrétních úseků komunistického režimu a pozoruhodně tak ilustrovat charakter státu a zjevné rozdíly v trestněprávních normách. Práce se již nezabývá otázkami, které přináší období revoluce v roce 1989 znamenající pád komunistického systému s následným vznikem samostatného státu Čechů v podobě České republiky.

Zmíněný nástin problematiky práce se promítl i v jejím hlavním názvu. Dílo označené jako „**Trestní právo v komunistickém Československu**“ si autor zvolil v návaznosti na svou dříve sepsanou absolventskou práci (Historie trestů a trestání se zaměřením na trestní právo), v níž se převážně zabýval popisováním jednotlivých trestů a jejich způsobem výkonu, nežli obecnou charakteristikou trestního práva. V práci popisoval jednotlivé etapy lidstva, a to od počátků civilizace až po období novověku. Bakalářskou práci chtěl navázat na svou předchozí činnost a rozšířit si tak své dosavadní vědomosti v oblasti trestního práva. Studium mnoha odborných literatur, zkoumáním jednotlivých

právních pramenů a bádáním archiválií k dílčí problematice práce v Archivech bezpečnostních složek toužil získat nové poznatky, které se snažil pracnou syntézou přenést do práce a vytvořit tak ucelené systematické dílo.

Práce je uspořádána do pěti hlavních kapitol. První kapitola pojednává o platném trestním právu obecně a charakterizuje tak jednotlivé termíny trestního práva hmotného a procesního a zabývá se účelem trestu i ochranným opatřením. Kapitolou druhou se charakterizuje vývoj trestního práva v období Habsburské monarchie, kde je položen základní kámen rakouského a později československého trestního práva. Vzniká zde též samostatné Československo, které se ocitne pod útlakem nacistického Německa. Třetí kapitola je časově vymezena od poválečného období po rok 1960. V této etapě se promítá nástup komunistů s monopolem moci ve státě, první úspěšná československá kodifikace trestního práva a její následné novelizace z důvodu uskutečněných nezákonností.

Kapitola čtvrtá popisuje vývoj trestního práva od roku 1961 po rozpad komunistického režimu v roce 1989. Vznikají zde nové trestněprávní kodexy, které jsou postupně měněny a doplňovány. Slibný vývoj, nejen v oblasti trestního práva, je zastaven obdobím normalizace a do konce komunistické nadvlády se prosadí jen dílčí proměny trestněprávních norem. Poslední pátá kapitola je věnována speciální problematice trestního práva, do které jsou zahrnuty politické procesy. Zaměření se týká zejména „monstrprocesu“ 50. let s JUDr. Miladou Horákovou. Cílem bakalářské práce je vytvořit systematické dílo, které zkoumá obecné aspekty vývoje trestního práva a začleňuje je hlavně do vývoje komunistického režimu.

1 PROBLÉM TRESTU A TRESTÁNÍ

Samotné pojetí trestního práva je možno definovat různými způsoby, neboť se mnohdy označuje za historicky nejstarodávější odvětví práva. Současná trestněprávní úprava rozlišuje mezi trestním právem hmotným a trestním právem procesním. Vznik jedinečné disciplíny lze odvodit od nutnosti ochrany jedinců či společnosti před útokem delikventa (dále budeme označovat slovem pachatel, dle současné dikce zákona) směřujícího proti jejich hlavním zájmům a hodnotám. Z tohoto důvodu byla vyžadována právní úprava, v níž by se promítly nejdůležitější zájmy a hodnoty státu či osob, které je třeba chránit veřejnou mocí¹ a oprostít se od starodávných metod trestání pachatelů trestných činů svépomocí, prostřednictvím zvířat, nejrůznějších nástrojů nebo přírodních živlů.²

Trestní právo hmotné, stejně tak i trestní právo procesní, patří do odvětví práva veřejného a je zároveň součástí českého právního řádu. Trestní právo hmotné definujeme jako odvětví práva, jež „chrání práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, zájmy společnosti a ústavní zřízení České republiky před trestnými činy taxativně vypočtenými v trestněprávních normách.“³ Právní regulací by se tedy mělo předcházet eventuálním trestným činům a již vzniklé protiprávní jednání postihovat represí ze strany státní moci.⁴ Stát ukládá tresty či ochranná opatření podle základní trestněprávní normy, trestního zákoníku v platném znění, a to osobám starším osmnácti let. V případě osob mladších, tzv. mladistvých, stát postupuje podle zvláštní právní úpravy trestněprávní normy, kterou je zákon o soudnictví ve věcech mládeže.⁵

Odvětví trestního práva procesního chrání zájmy společnosti, zákonné zájmy fyzických a právnických osob a ústavní systém České republiky tím, že uspořádává průběh

¹ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, s. 13–15. ISBN 978-80-254-4033-9.

² BARRING, Ludwig. *TREST SMRTI v dějinách lidstva*. Praha: NAŠE VOJSKO, 2008, s. 11–12. ISBN 978-80-206-0975-5.

³ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, s. 15. ISBN 978-80-254-4033-9.

⁴ Tamtéž, s. 13.

⁵ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 6–12. ISBN 978-80-7400-042-3.

trestního řízení pro osoby na něm zúčastněné⁶, zejména však upravuje postup orgánů činných v trestním řízení. Jejich cíl spočívá ve vyšetřování spáchaného deliktu a zjištění, zda lze protiprávní jednání označit za trestný čin. V případě spáchání trestného činu, orgány postupují dle zákonem stanovených metod v trestním řádu a rozhodují o potrestání pachatele. Trestní právo procesní je nástrojem, jak prosadit trestní právo hmotné. Proto jsou obě odvětví trestního práva neoddělitelně spjata.⁷

1.1 Účel trestu

Mezi primární pojmy trestního práva přísluší: trestný čin a trest (eventuálně ochranné opatření). Trestný čin je takový skutek, jenž porušuje či ohrožuje důležité zájmy společnosti. Jeho znaky jsou kodifikovány v trestněprávní normě v platném znění. Za nebezpečnost a škodlivost skutku náleží pachateli trest. Trestem chápeme újmu na straně pachatele trestného činu⁸, kterou mohou uložit jen soudy⁹. Tresty působí zároveň jako prevence před potencionálními delikventy či recidivisty. Mají takový charakter, jenž má pachatelům předcházet v páchání dalších trestných činů a vychovat je ke spořádanému životu ve společnosti dodržující určité normy chování.¹⁰ Účel trestu se odráží v následujících teoriích, které jsou členěny na absolutní (retributivní), relativní (utilitární nebo preventivní) a smíšenou (slučovací) teorii.

V **absolutní teorii** je účelem trestu jeho pouhé uložení za trestný čin bez jakékoliv souvislosti s dalšími cíli. Smysl obsahuje samotný trest. Vystupuje jako spravedlivá odplata za spáchaný trestný čin, kdy současně legálně uložený trest garantuje spořádanou státní organizaci, jejíž vliv nadále posiluje. Cílem je nastolení opětovné harmonie ve společnosti a její pozdější udržitelnost. Proto se pachatelovi omezí či úplně

⁶ FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GRIVNA. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 26. ISBN 978-80-7478-750-8.

⁷ KRUPKA, Vladimír. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha: Armex, 2010, s. 11–12. ISBN 978-80-86795-89-8.

⁸ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, s. 13. ISBN 978-80-254-4033-9.

⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*. [online]. Čl.90. [cit. 2015-12-27]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>

¹⁰ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, s. 13–16 (Část třetí). ISBN 978-80-254-4033-9.

odeberou některá dosavadní práva. Následkem je vyvržení ze společnosti. Závažnost spáchaného trestného činu by se měla odrážet v trestu a poskytnout pravidla pro ukládání trestů.¹¹

Relativní teorie spojuje trest s jasnými praktickými, pro společnost významnými důvody. Účelem trestu je ochrana společnosti před nebezpečím dalších trestných činů, jímž by měl trest předcházet. Relativní teorie interpretuje protikladně teorii absolutní. Trest již nemá účel sám v sobě a nepůsobí jako odplata, ale je prostředkem k prevenci budoucích trestných činů. Představa ochranného působení trestu směřuje vůči společnosti nebo pachateli.¹²

V případě působení trestu na společnost, hovoříme o **generální prevenci**. S následujícím členěním je **negativní generální prevence** zaměřena na působení trestu vzhledem k veřejnosti, a tím ji odstrašit od možného spáchaní trestného činu. Druhým členěním je **generální prevence** chápána v **pozitivním** vymezení. Trest má společnosti prokázat platnost norem a přispět tak k její jednotě. Posilňovat v individuích pocity právní ochrany a vymýtit požadavek trestat svépomocí.¹³

Působí-li trest vůči pachateli, aplikuje se pojem **speciální** (případně **individuální**) **prevence**, kterou analogicky (jako v případě generální prevence) členíme na pozitivní a negativní speciální prevenci. **Pozitivní speciální prevence** vychází z pachatelovy nápravy, především výchovným působením na potlačení příčin, které byly motivem spáchaní trestného činu. **Negativní speciální prevence** spočívá v odstrašení a v působení na pachatele jeho zajištěním či zneškodněním, s úmyslem zdržení se páchaní další trestné činnosti.¹⁴

¹¹ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, s. 13–16 (Část třetí). ISBN 978-80-254-4033-9.

¹² Tamtéž, s. 16–20 (část třetí).

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

Poslední teorií je označována **teorie smíšená (slučovací)**, která usiluje o propojení základních idejí trestu účelového a trestu odplatného. „*Trest má trestným činům předcházet prostřednictvím tzv. generální prevence, zaměřené na potenciální pachatele a zároveň působit speciální prevencí na pachatele trestného činu, o kterém se rozhoduje.*“¹⁵

1.2 Ochranná opatření

Samostatná kategorie sankcí trestního práva s výhradně preventivní povahou, je dalším nástrojem státu, jak ochránit společnost. Opatření jsou ukládaná nejen za následky trestného činu, ale i činu jinak trestného. Čili osobám trestně odpovědným, taktéž jednotlivcům, jež nejsou trestně odpovědny pro nedostatek své rozumové nebo mravní vyspělosti, pro věk či z důvodu nepřičetnosti. Tento druh státního donucení ukládají jen soudy na základě zákona. Ochrana společnosti je dosahována zvláštními prostředky a metodami, zejména terapeutickými, výchovnými a zabezpečovacími. Účel ochranného opatření je definován obdobně jako u speciální prevence v případě trestu.¹⁶

Ochranné opatření se zaměřuje na odstranění či alespoň na zmenšení nebezpečí z dalšího možného ohrožení nebo porušení zájmu chráněného trestněprávní úpravou. S trestem spojuje ochranná opatření mnoho rysů. Výkon je vynutitelný státní mocí, ukládají je jen soudy. Jsou to nástroje státního donucení, cíl spočívá v ochraně zájmů společnosti chráněných zákony, obsahují újmu na straně pachatele, ... S trestem se však odlišují v subjektech, na které působí. Ochranná opatření chrání společnost i před pachateli činů jinak trestných. Další odchylkou od trestů je míra morálního odsouzení pachatele, která se u ochranných opatření nevyskytuje. Sice při ukládání opatření je brána v potaz osoba pachatele, jeho poměry, povaha a závažnost spáchaného činu, ale na tato hlediska se nehledí primárně s ohledem na zvláštnosti ochranných opatření

¹⁵ KUČHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 187. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4.

¹⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 542–543. ISBN 978-80-7400-042-3.

vyžadujících výchovu, izolaci či léčení.¹⁷ Trestní zákoník upravuje čtyři druhy ochranných opatření, kterými jsou ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova.

- **Ochranné léčení** vychází z následku trestného činu či činu jinak trestného a poskytuje společnosti ochranu zejména před závislými osobami na návykových látkách a před nebezpečnými osobami pro duševní onemocnění. Ochrana je zajištěna specializovanou péčí ve zdravotnických institucích s cílem opětovného začleňování do každodenního života.
- **Zabezpečovací detence** vyplývá z trestného činu nebo činu jinak trestného se záměrem ochránit společnost před zvláště nebezpečnými osobami s duševní nemocí nebo závislými osobami na návykových látkách, u kterých by nebylo ochranné léčení dostačující k ochraně společnosti. Proto jsou takové osoby pod zvláštní ostrahou izolovány v detenčních ústavech s pedagogickými, léčebnými, vzdělávacími, psychologickými a rehabilitačními programy za účelem přeřazení na ústavní ochranné léčení.
- **Zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty** vzniká z následku činu trestného či jinak trestného a chrání společnost odnímáním nebezpečných věcí (zbraní, střeliv, výbušnin, jedů, narkotik atd.) nebo věcí jiných, které slouží k páčání trestné činnosti (kasařské nástroje, padělatelské náčiní apod.) anebo věci pocházejících z trestné činnosti (peníze, věci či jiné majetkové hodnoty) se smyslem odstraňování prostředků sloužících při páčání či podporování trestné činnosti.
- **Ochranná výchova** je následkem činu trestného nebo činu jinak trestného. Umožňuje ochránit společnost před proviněním mladistvých osob a před jinak trestnými činy osob mladších patnácti let umístěním do zvláštního výchovného zařízení, ve kterém je vykonávána ochranná výchova s úkolem odstranění společensky nebezpečných negativních sklonů a návyků.¹⁸

¹⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 542–543. ISBN 978-80-7400-042-3.

¹⁸ VANTUCH, Pavel. *Trestní zákoník s komentářem: komentář k zákonu č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů: informace z judikatury: k 1. 8. 2011*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2011, s. 337–338. ISBN 978-80-7263-677-8.

2 VÝVOJ TRESTNÍHO PRÁVA NA KONCI MONARCHIE A V ČESKOSLOVENSKU PŘED ROKEM 1948

Vývoj práva je velmi složitým procesem, který neodmyslitelně náleží k novodobé racionální společnosti. Avšak aby vůbec došlo k posunu směrem kupředu, musí nastat určitá razantní změna v systému státního uspořádání nebo ve formě dosavadního myšlení. Změny jsou často zásadními transformacemi společnosti vyvolanými revolucemi, tedy přerušením dosavadní kontinuální evoluce. Současná Česká republika si v různorodých historických obdobích prošla mnoha státními útvary, nespočetnými válečnými konflikty. Byla pod různorodými nadvládami, než mohla být slavnostně vyhlášena samostatnou republikou. Abychom se mohli podrobněji zabývat vývojem trestního práva v období habsburské monarchie, v první republice a dalších fázích československého státu, je nutností učinit exkurz hlouběji do minulosti a podívat se na jeho revoluční proměny, neboť právo nevzniká ze dne na den, ale vyvíjí se současně s naším bytím ve společnosti po generace.

Podstatná změna ve vývoji trestního práva přišla v období osvícenského absolutismu. Reforma Marie Terezie a zejména Josefa II. položila základy k budování moderního zákonodárství, které v převážném rozsahu ovlivňovalo náš právní řád až do poloviny dvacátého století.¹⁹ **Trestní zákoník Marie Terezie z roku 1768** (Constitutio criminalis Theresiana – o rok později vydán pod českým názvoslovím Útrpné a hrdelní právo) přerušil kontinuitu práva v jednotlivých českých zemích, protože vycházel ze zákoníku Josefa I. a navazoval na rakouské trestní právo. Zvláště vycházel z trestního zákoníku Ferdinanda III. z roku 1656, jehož osvícenské myšlení nezasáhlo. Zákoník Constitutio criminalis Ferdinanda byl ovlivněn o století předešlým říšským trestním zákoníkem Karla V. z roku 1532. Proto se zvyklosti feudálního práva promítaly i v zákoníku Marie Terezie. Ovšem v negativním slova smyslu, neboť byl již při svém vzniku značně zaostalý. Jak ve směru teoretických koncepcí, tak i pojetím smyslu trestu a výběrem činů označovaných za trestné.²⁰

¹⁹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999, s. 146–147. ISBN 80-7201-167-7.

²⁰ MALÝ, Karel. *ČESKÉ PRÁVO V MINULOSTI*. Praha: Orac, 1995, s. 154–156. ISBN 80-85903-01-6.

Potrestání pachatele spočívalo v pomstění způsobené škody společnosti nebo jednotlivci. Tresty obsahovaly povahu msty na odsouzeném a nerespektovaly úměrnost mezi uloženým trestem a společenskou nebezpečností. Základním problémem je, že Theresiana umožňovala trestat pachatele sine lege, tj. postihovat i jednání v zákoně neuvedená.²¹ V procesním právu převládala formální důkazní teorie. Hlavním důkazním prostředkem se stala tortura s cílem přimět pachatele k doznání. Obžalovaný byl v řízení považován za vinného podle presumpce viny. Průběh tortury měl svá pravidla v době, způsobu mučení i používaných nástrojích. Právo útrapné bylo zakázáno roku 1777 a zásadní změny nastaly s josefínským zákonodárstvím.²²

Konec feudálního trestního práva nastává s potřebami nově příchozí měšťanské vrstvy. Teprve moderní pojetí trestního práva vyplývá ze zákonodárství josefínského o pouhých devatenáct až dvacet let později po Theresianě.²³ Stává se podstatou následujícího právního rozvoje v etapě kapitalismu, kterým je období státu a práva od roku 1848.²⁴ Tento nový směr v trestním právu nastoupil vydáním **Všeobecného zákoníku o zločinech a trestech na ně** Josefem II. z roku 1787. Inspirací pro publikování přelomového díla byl spis „O zločinech a trestech“ italského právníka Caesara Beccaria z roku 1774. Josefínský zákoník je co do rozsahu velmi útlou knihou, ale obsahuje v sobě mnoho důležitých předpisů a přináší značné změny. Za zmínku především náleží jeho stručnost, úplnost a technická dokonalost.²⁵

Při ukládání trestů vychází z principu proporcionality mezi společenskou nebezpečností protiprávního jednání a přísností trestu. Dochází k převýchově pachatele na rozdíl od původního odstrašení potencionálních pachatelů ve formě pomsty. Snaha působit výchovně však často vede k nadměrné surovosti při ukládání tělesných trestů. Zákoník upustil od předešlé formy feudálních trestů a nehumánních zákroků na těle odsouzených, ale zanechává stále tresty bití a vypalování cejchů. Zrušil však trest smrti v řádném řízení, omezil volné uvážení soudců a zakázal ukládat tresty mimo rozsah

²¹ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 28 – 29. ISBN 80-210-0791-5.

²² Tamtéž, s. 54 – 55.

²³ MALÝ, Karel. *ČESKÉ PRÁVO V MINULOSTI*. Praha: Orac, 1995, s. 156. ISBN 80-85903-01-6.

²⁴ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999, s. 16–20. ISBN 80-7201-167-7.

²⁵ MALÝ, Karel. *ČESKÉ PRÁVO V MINULOSTI*. Praha: Orac, 1995, s. 156 – 158. ISBN 80-85903-01-6.

zákona. Strukturu soudu tvoří převážně specializovaní právníci a řízení před soudem je tajné a písemné. Zavádí taxativní vymezení deliktů správních (tehdy politických) a kriminálních, mezi jimiž především diferencuje dle společenské nebezpečnosti. Těmito novinkami se v právu poprvé rodí přelomové zásady „nullum crimen sine lege“ a „nulla poena sine lege“ (žádný zločin bez zákona a žádný trest bez zákona). Zákoník stanovuje přitěžující i polehčující okolnosti, určuje podmínky zániku trestnosti pachatele a zavádí trestnost pokusu.²⁶ Josefínské reformy měly ve společnosti vyvolat představu spravedlnosti v oblasti trestního práva a justice. Trestat skutečné pachatele protiprávních jednání a chránit zájmy ostatních.²⁷ Procesní pravidla vycházela z Obecného soudního řádu kriminálního, který zrušil soudní předpisy obsažené v tereziánském zákoníku.²⁸

Po Josefově smrti se otevřela cesta k odstranění jeho reforem a opatření. Trestní právo opět zavedlo dvorským dekretem z roku 1795 trest smrti za velezradu či samotný pokus o ni. Dekret vycházel z obav vídeňské vlády před šířením myšlenek francouzské revoluce. Nová osnova trestního zákoníku byla předložena zvláštní komisí roku 1796 a vyhlášena za Západohaličský trestní zákoník pro teritorium, jak již ze samého názvu vyplývá, Západní Haliče. Dílčími modifikacemi z roku 1803 působil trestní zákoník i v ostatních zemích monarchie (kromě Uher) pod názvem **Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích**, který tak nahradil josefínský zákoník. Následujícím rokem vydán v českém překladu jako Kniha práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského (totiž policie) přestupky.²⁹ „*Kodex se skládal ze dvou částí. V první se pojednávalo o zločinech, v druhé o přestupcích. Každá část obsahovala vedle práva materiálního i ustanovení o trestním řízení.*“³⁰

²⁶ MALÝ, Karel. *ČESKÉ PRÁVO V MINULOSTI*. Praha: Orac, 1995, s. 156 – 158. ISBN 80-85903-01-6.

²⁷ SPIRIT, Michal. *Úvod do studia práva*. 2. vyd., aktualiz. dle nového občanského zákoníku. Praha: Grada, 2014, s. 52. ISBN 978-80-247-5280-8.

²⁸ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 56. ISBN 80-210-0791-5.

²⁹ Tamtéž, s. 30–31.

³⁰ MALÝ, Karel. *ČESKÉ PRÁVO V MINULOSTI*. Praha: Orac, 1995, s. 159. ISBN 80-85903-01-6.

Zákoník byl velmi ovlivněn myšlenkami osvícenského absolutismu, avšak do značné míry vyhovoval pozdější době policejního absolutismu³¹. Jednalo se o přelomový zákoník, který u nás prakticky ovlivňoval oblast trestního práva po 150 let. Tento významný zákoník přebírá podstatu josefinského trestního zákoníku a nadále ji rozvíjí. Vyniká přesnou formulací, přehledností a je rovněž dostačující ve své obecnosti, aby se vyhnul výkladu práva v souvislosti s konkrétními případy. Vylučuje trestní odpovědnost pro pachatelovu nepřičetnost přechodnou či trvalou, pro jeho nedostatečný věk (do 14 let), náhodě, nedbalosti či nevědomosti, tj. jestliže si pachatel neuvědomoval následky ze svého jednání a následných efektů. Ukotvil právní zásadu, že neznalost práva pachatele neomlouvá. Taxativně prohlašuje návod, pomoc i pokus protiprávního jednání trestným, jen úmysl nestanovil za trestný. De facto ovlivňuje trestní právo u nás až do roku 1949, protože trestní zákoník z roku 1852 byl spíše jeho pouhou novelou.³² Trestní řízení spočívalo na zásadách josefinských s platností do roku 1850, jelikož bylo v podstatě celé převzato, někdy i doslovně. Trestní právo procesní odporovalo požadavkům veřejnosti a stalo se jedním ze základních požadavků povstání roku 1848.³³

2.1 Konec Habsburské monarchie

Základním kamenem rakouského a později i československého trestního práva byl právě onen **trestní zákoník z roku 1852 číslo 117 ř. z.**, který je považován za pouhou novelizaci Zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803, ale přináší velké množství novinek. Lišil se především v tom, že pojednával výhradně o právu hmotném. Trestní právo procesní ponechal zvláštní právní úpravě. Dále vedle zločinů a přestupků rozlišuje i mezi přečiny a ukončil některé feudální přežitky. Platnost zákoníku byla závazná pro celou říši včetně Uher (do roku 1878, téhož roku mají Uhry svůj vlastní zákoník). Plynoucími roky trestní zákoník zastarával, z tohoto důvodu

³¹ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, s. 47. ISBN 978-80-254-4033-9.

³² MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999, s. 164–165. ISBN 80-7201-167-7.

³³ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 56. ISBN 80-210-0791-5.

musel pružně reagovat na společenský a politický vývoj na svém území. Proto byl doplňován celou řadou právních předpisů, aby korespondoval s aktuálním vývojem v říši. Významnými dodatky byly patent o zbraních, tiskový zákon, zákon o tuláctví, výpraskový patent, zákon o policejním dohledu a jiné normy, které později postihovaly nezaměstnané, stavěly se proti nebezpečnému užívání třaskavin a obecně zastrášovaly dělnickou třídu s cílem potlačení výsledků francouzské revoluce a zachování rakouského centralizovaného státu v Evropě.³⁴

Nový procesní řád práva trestního, vydaný roku 1850, nezahrnoval některá území habsburského soustátí (neplatil v Haliči, Bukovině, Dalmácii a v království Lombardsko-Benátském). Stanovil však základní zásady trestního řízení, mezi které např. náleží zásady materiální pravdy, ústnosti, veřejnosti a zásada obžalovací (vznikl institut státního zástupce). Následujícími třemi roky byly však některé rysy odbourány (omezení ústnosti, zrušení poroty soudců, veřejnosti) a procesní řád se navrátil k původní éře před revolucí. Zavádí opět inkviziční procesy, soudce je znovu žalobcem. Ponechává pouze instituci státního zastupitelství včetně ústního řízení v závěrečném přelíčení. Tyto negativní rysy trestního řízení byly postupně přezkoumány a s novými ústavami jsou eliminovány. Liberalizační snahou je roku 1873 vydán nový trestní řád č. 119, který navrácí zásady z roku 1850. Však způsob výkonu trestu odnětí svobody byl na svou dobu velmi zastaralý a vycházel z feudálních tradic.³⁵

K značnému zmírnění trestů dochází až v prvním desetiletí dvacátého století pomocí dvou novelizací trestního práva hmotného. Ovšem kvůli vypuknutí první světové války nemohly být novely trestního zákona přijaty, proto se trestněprávní kodex doplňoval pouze tzv. vedlejšími zákony.³⁶ Český národ jako součást habsburské monarchie bojoval o svou národní integritu. I přes veškerý útlak byly v liberalizačním procesu položeny základy ústavně právních svobod, samosprávné a parlamentní zvyklosti, které se užily při boji o zachování českého národa i později při vzniku samostatného československého státu.³⁷

³⁴ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 31–35. ISBN 80-210-0791-5.

³⁵ Tamtéž, s. 56–57.

³⁶ Tamtéž, s. 34–35.

³⁷ MALÝ, Karel. *ČESKÉ PRÁVO V MINULOSTI*. Praha: Orac, 1995, s. 8. ISBN 80-85903-01-6.

2.2 Samostatný stát Čechů a Slováků

Svržením monarchie odstartovalo období budování samostatného státu. Stát „vstoupil v život“³⁸ historickým milníkem, jímž se stává datum 28. října 1918. Vzniká Československá republika. Nastává zásadní politický i státní převrat. Právní řád však nadále pokračoval v kontinuitě práva z dob minulých. „*Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“³⁹ Ale s postupným vývojem a zajišťováním demokratické a republikánské formy státu nastává problematika řešení feudálních přežitků v právním řádu. Bylo potřeba vyvolat nové legislativní projekty k vytvoření nových zákoníků včetně zákoníku v oblasti trestního práva.⁴⁰

Na našem území zůstaly platné uherské trestní předpisy včetně rakouského trestního zákoníku z roku 1852 (novelizován k 28. říjnu 1918), který tvořil páteř československého trestního práva. Značně neobvyklá situace panovala na území slezského Hlučínska, kde platilo německé právo do počátku dvacátých let 20. století. Z převzatých právních předpisů habsburské monarchie byly zrušeny jednotlivé úseky, které svým obsahem odporovaly republikánskému zřízení v Československu. Nedostatky v právní úpravě byly postupně odstraňovány a mezerovitost byla s menšími či většími úspěchy zaplňována. Charakter demokratického státu se upevnil zákonem „proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních“. Obsahem právního předpisu byl boj proti teroru osob, které narušují zákonné veřejné akce politických stran. Zajišťoval ochranu shromažďovacích a osobních svobod občanů. S jeho ustanovením bylo možné stíhat a trestat ty, kteří se dopustili protiprávního jednání vůči druhým újmou na těle, svobodě, majetku, výdělku nebo cti.⁴¹

U odborné veřejnosti však bylo značně nemyslitelné, aby nově vzniklý stát vycházel v otázkách trestní politiky z předpisů bývalého Rakouska-Uherska. Za tímto důvodem

³⁸ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého.[online]. Preambule. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/11-18.htm>

³⁹ Tamtéž, Čl.2.

⁴⁰ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, s. 7. ISBN 978-80-246-1718-3.

⁴¹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999, s. 337. ISBN 80-7201-167-7.

se na konferenci významných teoretiků v oblasti práva založila Komise pro reformu trestního zákona. Komise, zařazená pod Ministerstvo spravedlnosti, byla zastoupena nejvýznamnějšími členy právnických fakult v čerstvě vzniklém Československu. Počáteční schůzí, nezávislých expertů komise, byly položeny první zásady, jimiž se reforma trestního práva hmotného měla řídit.⁴²

Pokus unifikovat trestní právo nesla osnova obecné části trestního zákona pod názvoslovím Prozatímní návrh obecné části trestního zákona. Dětila trestné činy na zločiny a přečiny podle tzv. nízké pohnutky činu. Kvalifikace zločinu nebo přečinu vyplývá z největší části na uvážení soudce. Osnova zákona stanovovala pouze neurčité pokyny pro rozhodování ve věcech výkonu trestu. Do trestního práva byly implementovány nové dva instituty. Neurčité odsouzení a zabezpečovací zařízení. Neurčité odsouzení spočívalo ve vymezení krajní, nejpozdější doby trestu odnětí svobody soudem pro osoby mladší třiceti let v tzv. polepšovných dospělých. Jinak odsouzení vykonávali trest na dobu neurčitou, skutečná délka trestu byla podmíněna chováním odsouzeného.⁴³

Zabezpečovací zařízení sloužila jako donucovací pracovny, kam se umisťovali provinilci na dobu od jednoho roku do deseti let nebo též mohli být umisťováni do převychovatelen, kde délka pobytu, která se mohla prodlužovat na dobu neurčitou, nebyla stanovena zákonem. Dále v prozatímní osnově nalezneme ustanovení týkajících se např. politických vězňů, trestu smrti, podmíněného odsouzení, volnosti soudcovského uvažování aj. Komise se vrhla i na přípravu osnovy zvláštní části trestního zákona. Ovšem osnovy byly nejen svými „základními ideovými hledisky, nýbrž i úpravou a systémem“⁴⁴ naprosto odlišné od platných Rakousko-Uherských zákoníků, že se rozhodlo Ministerstvo spravedlnosti distancovat od reformy komise pro její

⁴² MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, s. 822–823. ISBN 978-80-246-1718-3.

⁴³ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 36–37. ISBN 80-210-0791-5.

⁴⁴ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, s. 824. ISBN 978-80-246-1718-3.

přílišnou odbornost, a tím pohřbít její dosavadní snažení.⁴⁵ I následné reformy trestního práva byly odmítány s opodstatněním v ekonomických důvodech nebo v odpůrcích mezi konzervativci, kteří proti převzatému trestnímu právu nic nenamítali, a vyhovovalo jim.⁴⁶ Reformy tedy zůstávaly pouze na papíře, ale neodmyslitelně náležely k historii trestního práva v Československu.⁴⁷

Nejvýznamnějším trestněprávním předpisem vydaným v počátcích samostatného státu, který vyplňoval mezerovitost práva v oblastech ochrany československého státu včetně jeho ústavních představitelů, byl **zákon na ochranu republiky** č. 50 Sb. z. a n. z roku 1923. Značným impulsem k projednání zákona se stal i úspěšný atentát na Aloise Rašína. Kodex umožnil stíhat činy, které ještě nebyly uzákoněny v jiném právním předpisu. Upravoval řadu skutkových podstat, zvyšoval v některých případech trestní sazby a pro většinu případů vyloučil možnost podmíněčného odsouzení.⁴⁸ „*Předpis byl v důsledku vývoje událostí ve třicátých letech opakovaně novelizován.*“⁴⁹ Trestní právo zaznamenalo publikaci dalších dílčí předpisů, které upravovaly problematiku svobodné kritiky, korupce, donucovacích pracoven, kázně vojáků, státního vězení, trestání mladistvých, ochrany cti a v neposlední řadě problematiku způsobu ukládání doživotních trestů a trestu smrti.⁵⁰ Úsilí celkově reformovat a unifikovat trestní právo nezaznamenalo v první republice žádné úspěchy. Odborná komise neuspěla díky četným námitkám konzervatistů. Nově vzniklé zásady osnov se jim zdály příliš náročné a způsob provádění by byl velmi obtížný. Ani konzervativnější osnova z druhé poloviny třicátých let, vydaná Ministerstvem spravedlnosti, neslavila úspěchy, protože byla zmařena mnichovským neštěstím.⁵¹

⁴⁵ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 36–37. ISBN 80-210-0791-5.

⁴⁶ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999, s. 340. ISBN 80-7201-167-7.

⁴⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 137. ISBN 978-80-7400-042-3.

⁴⁸ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999, s. 338–339. ISBN 80-7201-167-7.

⁴⁹ MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, s. 833. ISBN 978-80-246-1718-3.

⁵⁰ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 38–40. ISBN 80-210-0791-5.

⁵¹ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, s. 49. ISBN 978-80-254-4033-9.

2.3 Mnichovský diktát

Československé republice, tak i dalším státům, měla být zaručena po první světové válce bezpečnost v Evropě sdružením ve Společnosti národů, kde se případné spory států neměly řešit válečnou cestou, ale formou jednání. Nicméně v celém světě docházelo k náramnému růstu napětí. Účel sdružení se nenaplnil, fašistické Německo započalo s dlouho připravovanou expanzí do východní Evropy. Se silnou německou národnostní menšinou na našem území odstartoval Hitler plán na připojení oblasti republiky (s onou německou minoritou) k německé říši. Mnichovskou dohodou bylo veškeré dílo dokonáno.⁵²

Demokratické podstaty hmotného a procesního trestního práva byly v protektorátu Čechy a Morava okupačním režimem úplně zlikvidovány. Na obsazeném území se prosazovalo trestní právo německé. Jeho vliv na společnost neustále vzrůstal. Zavládl zde právní dualismus, který neměl povahu jako v první republice, ale byl zde platný československý právní řád (autonomní) a nový německý oktrojovaný právní řád. V oblasti trestního práva se projevil zvláště výrazně. Německé trestněprávní předpisy platily obzvláště pro říšské státní příslušníky. S cílem zastrašit české obyvatelstvo bylo namísto autonomních právních předpisů použito německé trestní právo, a to v obligatorně stanovených případech týkajících se ochrany vůdce, říše a dalších záležitostí nacistických totalitních ideologií. Trestní právo zaznamenávalo po celé období Protektorátu rozšiřování a doplňování o nespočetnou řadu dalších trestněprávních norem. Převážně se jednalo o právní předpisy na ochranu válečného hospodářství a normy zabráňující jakékoliv odbojové činnosti.⁵³

⁵² MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999, s. 361–364. ISBN 80-7201-167-7.

⁵³ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 40–42. ISBN 80-210-0791-5.

Trestní právo zažilo částečný návrat do období středověku. Tresty smrti se ukládaly za nedbalostní delikty i za poslouchání zahraničních zpráv z rozhlasu. Základní zásady nového (buržoazního) práva „nullum crimen sine lege“ a „nulla poena sine lege“ byly prolomeny. Neuznávala se zásada rovnosti před zákonem. Trestněprávní normy obsahovaly naprosto nepřiměřené tresty, jejichž velmi široká formulace umožňovala soudcům svévolnost. Mohli trestat i taková jednání, která trestněprávní norma neoznačovala za trestné.⁵⁴

Rok 1945 přinesl Československu nejen osvobození od nacistického teroru, ale i celou řadu podstatných přeměn v právním systému. Bezprostředně v období po válce poskytlo poválečné zákonodárství úpravu podoby československého státu, politického, sociálního a ekonomického systému. Do značného rozsahu způsobily poválečné přeměny i začátek komunistické vlády. S Košickým vládním programem započala obnova národa a Československo se mělo stát lidově-demokratickým státem.⁵⁵ Ovšem s odlišnou „lidovostí“ než představoval demokratický režim v meziválečném období. Pod taktovkou komunistů v roce 1945 v Košicích byly oslabeny garance právního státu, tj. záruky práv národnostních menšin, zásady občanské rovnosti, ochrana osobního vlastnictví a policejní orgány postupně upadaly do moci komunistů.⁵⁶

Do čela nové vlády byl jmenován Klement Gottwald, jenž vyhlásil tzv. Budovatelský program, který odmítl Marshallův rekonstrukční plán⁵⁷ a předurčoval tak směr budoucí politické orientace v Československu. Trestní právo bylo z velké části založeno na prvorepublikové formě trestněprávních předpisů, kde převažoval dualismus práva.⁵⁸ Primárním cílem po druhé světové válce bylo vypořádání se se zrádci, válečnými

⁵⁴ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 40–42. ISBN 80-210-0791-5.

⁵⁵ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 11–14. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁵⁶ MALÝ, Karel (ed.) a Ladislav SOUKUP (ed.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, s. 9. ISBN 80-246-0863-4.

⁵⁷ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 58. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁵⁸ Tamtéž, s. 47–49.

zločinci a kolaboranty (retribučním zákonodárstvím)⁵⁹ pomocí dosazování nových interpretací a doplňujících předpisů do trestního práva. Speciálními právními normami se též chránil dvouletý hospodářský plán, znárodnování podniků (před úmyslnými a nedbalostními činy ke zmaření či ztížení procesu znárodnění nebo před sabotážemi), ochrana směřovala i proti černému obchodu, pytláctví atd. Snaha navázat na unifikaci trestního práva z meziválečného období nebo ho nově kodifikovat nebyla po druhé světové válce příliš úspěšná.⁶⁰

⁵⁹ Trestní právo hmotné. GŘIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 559 [cit. 2016-01-23]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

⁶⁰ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 48–52. ISBN 978-80-87284-17-9.

3 TRESTNÍ PRÁVO 1948–1960

Otevřená politická krize vyústila až ke státnímu převratu v únoru 1948. Komunisté se ujali moci, v níž měli monopol a prosadili období diktatury proletariátu.⁶¹ Probíhaly fyzické likvidace politických protivníků a zastrašovala se společnost s cílem upevnění komunistického vlivu.⁶² Tyto nově nastolené události „*však určily trestnímu právu zcela nový směr.*“⁶³ Bylo nutné zlikvidovat situaci platných zákonů z období Marie Terezie a z „polofeudálního“ Rakouska-Uherska, které by brzdily budování socialismu a protivily se lidově demokratické povaze nového systému. Nově kodifikované zákoníky měly platit jednotně pro celistvé státní teritorium. Tvorba byla časově ohraničena lhůtami s vymezenými změnami v právním řádu, pro tento proces se vžil termín „právní dvoutletky“. K vypracování nových zákonů zřídilo Ministerstvo spravedlnosti speciálně zaměřené kodifikační komise a subkomise k vytvoření trestního práva, a nejen toho. K tvorbě trestního práva přispěla studia trestněprávních úprav z více států s cílem unifikace pro naše území.⁶⁴

Nové právo se mělo stát jasnějším, stručnějším a přístupnějším i „obyčejnému člověku“ a „širokým davům pracujících“. Výsledným snažením měl vzejít v život nový trestní zákon i nový trestní řád. Svými formulacemi stručné a srozumitelné, psány živou a správnou češtinou, vyhýbat se termínům, kterým rozumí jen právně vzdělané osoby. Právní dvoutletkou odstartovaly podstatné změny v československém právním řádu pro následující jedno desetiletí. Prosazovaly se ideové, třídní a politické zájmy nového režimu na úkor klasického dělení práva na právo soukromé a veřejné. Zejména trestní právo bylo významným nástrojem k prosazení společenských změn, představovalo nástroj třídního boje k pronásledování nepřátel komunistického režimu a zastrašování

⁶¹ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 77–80. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁶² LIŠKA, Otakar a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, s. 22. ISBN 80-86621-09-x.

⁶³ Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 559 [cit. 2016-01-24]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

⁶⁴ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 87–92. ISBN 978-80-87284-17-9.

celé společnosti.⁶⁵ Vše bylo v souladu s tezemi Josifa Vissarionoviče Stalina v období přeměny z kapitalismu k socialismu. Nový směr v oblasti trestního práva vycházel i z vnitřní a mezinárodní napjaté situace. Výsledkem k potlačení nekalých živlů v republice byly vydány zákony s výrazně represivním charakterem.⁶⁶

Nesouhlas obyvatelstva s nadvládou komunistů a se špatnou zásobovací situací byl motivem k veřejným protestům. Účastníci byli zatčeni či vystaveni následnému pronásledování, stejné zacházení postihlo i potencionální aktéry protikomunistického odboje. Někteří raději opustili zem a emigrovali. Perzekuce byla prováděna za pomoci prvorepublikového zákona na ochranu republiky, dosavadní normou trestního práva a retribučním zákonodárstvím, protože se (dle oficiálních prohlášení režimu) muselo napravit bezpráví způsobené drtinovskou justicí⁶⁷, která byla mírná ke kolaborujícím továrníkům a velkostatkářům, oproti tomu však tvrdě trestala dělníky s nedostatečnými finančními prostředky na pořízení si solidní obhajoby. Řešení však bylo nedostatečné, a proto se k zabezpečení nejdůležitějších zájmů, nedávno vzniklé republiky, přijal nový zákon. **Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidovědemokratické republiky**, který plně nahradil dosavadní právní úpravu.⁶⁸

Právní předpis účelně stíhal odpůrce komunistické totality a rovněž částečně vyústoval z předchozího zákona, nicméně se v něm projevilo politické jádro nového režimu. Přísněji upravoval odpovědnost za trestné činy, které rozčlenil do hlav. První hlava obsahovala ustanovení o trestných činech proti státu, hlava druhá upravovala vnější bezpečnost státu, hlava třetí vnitřní bezpečnost státu, následující hlava chránila mezinárodní vztahy a zákon završila ustanovení společná a závěrečná. Zavedl nové pojmy jako neoprávněné opuštění území republiky, neuposlechnutí výzvy k návratu, velezradu, která spolu se zločinem útoku na život ústavních činitelů mohla být trestána

⁶⁵ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 87–92. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁶⁶ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 47. ISBN 80-210-0791-5.

⁶⁷ JUDr. Prokop Drtina byl v letech 1945–1948 nejvyšším představitelem československé justice a v období poválečné retribuice vystupoval na obranu zákonitosti a nezávislosti soudů proti komunistickým radikalistickým tendencím, projevům zvůle a politické demagogie. Patřil k nejvýraznějším obhájčům demokratického zřízení a právního státu proti nastupujícím totalitním silám v čele s KSČ.

⁶⁸ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 106–108. ISBN 978-80-87284-17-9.

smrtí. Také výrazně zvýšil trestní sazby u většiny skutkových podstat. Republiku chránil před zločiny vyzvědačství, válečné zrazy, sabotáže, hanobení, pobuřování a sdružování proti státu. Vedle trestu smrti a vězení umožňoval zákon propadnutí majetku, peněžní tresty, odejmutí občanských práv, vojenských hodností a vysokoškolských titulů. Předpokladem majetkových trestů bylo potlačení buržoazie.⁶⁹ Pro řešení problematiky těchto trestných činů byl samotným zákonem speciálně ustanoven Státní soud a Státní prokuratura. Soud však nebyl nezávislý ani nestranný. Svým charakterem odpovídal výkonnému orgánu Komunistické strany Československa, Ministerstva vnitra, spravedlnosti a Státní bezpečnosti.⁷⁰

3.1 První úspěšná kodifikace trestního práva

Výsledkem právníkové dvouletky byly vytvořeny samostatné zákony, které ovlivnily podobu trestního práva. „Dne 12. července 1950 schválilo Národní shromáždění osnovy čtyř trestněprávních předpisů a to: **trestního zákona** (zákon č. 86 Sb.), **trestního řádu** (zákon č. 87 Sb.), **trestního zákona správního** (zákon č. 88 Sb.) a **trestního řádu správního** (zákon č. 89 Sb.).“⁷¹ S účinností od 1. srpna 1950 vznikl úplně prvotní československý trestní zákoník. Tvořil ovšem smutnou etapu v evoluci trestního práva v Československu.⁷² Odprošťuje se od původní právní kultury rakouské a jeho vzor vyplývá z pojetí práva sovětského.⁷³ Odlišován je od ostatních úprav trestního práva v buržoazních státech, jak svou formou, tak i třídním obsahem. (Dle oficiálních prohlášení režimu) vznikl mohutný nástroj lidově demokratického státu pro boj s činy nebezpečnými pro společnost a k ochraně, rovněž k upevňování společenských poměrů

⁶⁹ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 106–108. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁷⁰ Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 561 [cit. 2016-01-25]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

⁷¹ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 48. ISBN 80-210-0791-5.

⁷² SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, s. 51. ISBN 978-80-254-4033-9.

⁷³ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 111. ISBN 978-80-87284-17-9.

mezi pracujícím lidem vedeným dělnickou vrstvou směřujíc k budování socialismu.⁷⁴ Jeho charakteristickým znakem bylo materiální pojetí trestného činu a utvořil nový systém trestů. Tento unifikační zákon obsahoval jednu kategorii deliktů (a to trestný čin).⁷⁵

Zákon se členil na část obecnou a zvláštní. Třídní přístup byl vyjádřen přímo v textu zákona a zároveň vyplýval z jednotlivých ustanovení.⁷⁶ K prosazení účelu zákona sloužila pohružka trestu, uložení trestu či jeho výkon a ochranná opatření. Za trestný čin byla odpovědná osoba starší patnácti let. **Obecná část** obsahovala definici trestného činu, zavinění a formy trestné činnosti. Nové definice zasáhly i instituty nutné obrany a krajní nouze. Účelem trestu byla kombinace převýchovy pachatele, jeho potrestání, výchovné působení na společnost a zabránění v další trestné činnosti. Samotné tresty se členily na tresty hlavní (trest smrti, trest odnětí svobody, nápravná opatření) a tresty vedlejší (ztráta občanských práv, ztráta státního občanství, ztráta vojenské hodnosti, vyloučení z vojska, peněžitý trest, atd.). Tresty vedlejší mohly být ukládány pouze s tresty hlavními. Trestními sazbami zákoník navázal na zákon o ochraně lidovědemokratické republiky. Ponechal velmi vysoké hranice trestů (např. doživotí či maximálně pětadvacet let). Vymezil okolnosti polehčující i přitěžující. Zrušil prvorepublikovou právní úpravu týkající se mladistvých, kterou sám nahradil.⁷⁷

Zvláštní část zákoníku členil do deseti hlav. Uspořádání hlav korespondovalo s politickou situací, kdy problematika státu byla hlavním tématem ochrany na úkor zájmů jednotlivce (jeho života, zdraví a majetku).⁷⁸ Díkce skutkových podstat

⁷⁴ Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 561 [cit. 2016-01-25]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

⁷⁵ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, s. 51. ISBN 978-80-254-4033-9.

⁷⁶ Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 561–563 [cit. 2016-01-25]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

⁷⁷ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 112–114. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁷⁸ Tamtéž.

jednotlivých trestných činů byla poměrně rozsáhlá s volnými formulacemi.⁷⁹ První dvě hlavy chránily republiku a hospodářské zájmy. Následující hlava obsahovala ustanovení o trestných činech proti pořádku ve věcech veřejných, další hlavou se shrnovaly trestné činy obecně nebezpečné, pátou hlavou byla chráněna rodina a mládež, šestou hlavu tvořily trestné činy proti životu a zdraví. Sedmá hlava se zabývala svobodou a důstojností člověka. Hlava osmá pojednávala o majetkových trestných činech. Poslední dvě hlavy se dotýkaly trestných činů vojenských a proti brannosti.⁸⁰

Trestní právo procesní s novým trestním řádem nahradilo předchozí právní úpravu. Trestní řád byl také ovlivněn sovětskou předlohou a rozhodující funkci v řízení přidělil prokurátorovi (zejména v přípravné fázi řízení spolu s orgány národní bezpečnosti). Stádia trestního řízení uspořádal následovně: rozlišoval mezi přípravným řízením, hlavním líčením, odvolacím řízením a řízením o mimořádných opravných prostředcích.⁸¹ Zjednodušil celé trestní řízení se zásadami dvojstupňového průběhu, práva na obhajobu, materiální pravdy (nutno zjistit úplný a objektivní stav věci), presumpce neviny, ústnosti, veřejnosti a legality.⁸²

Právníková dvouletka přinesla i následující dva trestněprávní předpisy, ke kterým přísluší trestní zákon správní a trestní řád správní. Trestní zákon správní obsahoval z pohledu formálního i obsahového mnoho analogických znaků jako trestní zákon. Jeho úkolem byla unifikace věcné podstaty v celé své oblasti, protože problematika byla rozčleněna v mnoha různorodých správních normách. Trestním zákonem správním se postihovaly přestupky. Zákon nevymezoval pojem přestupku pozitivně, nýbrž negativně jako čin, který nebyl trestný podle trestního zákona soudního.⁸³ Přestupky však byly chápány

⁷⁹ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 49. ISBN 80-210-0791-5.

⁸⁰ Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 564 [cit. 2016-01-25]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

⁸¹ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 114–115. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁸² FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 442. ISBN 978-80-7432-000-2.

⁸³ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 49. ISBN 80-210-0791-5.

jako společensky méně nebezpečné porušení pravidel socialistické společnosti.⁸⁴ „*Trestní správní řád pak upravil postup řízení před zvláštními **trestními komisemi národních výborů.***“⁸⁵

3.2 Vývoj trestního práva od 50. let 20. století

V lidově demokratické republice bylo trestní právo jedno z nejdůležitějších součástí právního řádu. Zdůrazňovalo především svůj účel a třídní charakter. Chránilo dělnickou třídu a pracující lid před odporem třídních nepřátel socialismu. Převažovaly trestní represe a výchovná role státu v případech kapitalistických přežitků (např. opilství nebo majetkové trestné činy). K základním rysům náležel i tzv. socialistický demokratismus, který navazoval na třídní charakter a vysvětloval, že socialistické trestní právo je doopravdy demokratické oproti kapitalistickému, protože hájí demokratická práva a svobody většinové společnosti, především širokých zástupů pracujících. Jako člena sovětského bloku nás v trestním právu zavazoval i tzv. proletářský internacionalismus, který byl výrazem ochrany zájmů sovětského svazu např. před vyzvědačstvím. Princip socialistické zákonnosti ovlivňoval tvorbu zákonů směrem k potřebám a zájmům politické moci a socialistické společnosti.⁸⁶

Po právníkové dvouletce v období 50. let zaznamenalo trestní právo složitý vývoj. Trestněprávní předpisy byly upravovány, doplňovány a navazovaly na ně mnohé další předpisy. Nejzávažnější přestupky se z důvodu prohlubování výchovného efektu svěřily do pravomoci soudů namísto původních národních výborů.⁸⁷ Trestní řád byl doplněn a upraven už po dvou letech od svého vydání.⁸⁸ Proměny vyvolal Ústavní zákon o soudech a prokuratuře, na které navazovaly samotné zákony o prokuratuře a o soudech. Úplné znění trestního řádu se vyhlásilo předpisem ministra spravedlnosti

⁸⁴ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 441. ISBN 978-80-7432-000-2.

⁸⁵ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 117. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁸⁶ Tamtéž, s. 118.

⁸⁷ Tamtéž, s. 119.

⁸⁸ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 442. ISBN 978-80-7432-000-2.

v podobě vyhlášky.⁸⁹ Nejmarkantnější změny proběhly až po odhalení uplynulých nezákonností⁹⁰ (tzv. politických procesů nasměrovaných k masové likvidaci a pronásledování potencionálních i skutečných ideových, politických a třídních odpůrců komunistického režimu z let 1948 až 1955).⁹¹

V roce 1956 na celostátní konferenci KSČ bylo odsouzeno takovéto jednání a vina se do značné míry připisovala i trestnímu řádu. Došlo k přijetí závazných usnesení ovlivňujících přípravu příslušných zákonů, lépe řečeno novel zákonů současných. Změna trestního zákona vycházela **ze zákona č. 63/1956**. Nejzávažnější nedostatky byly odstraněny. Přeměny se dotýkaly zejména oblasti trestů směrem k individualizování trestu (tzn., že v rozhodnutí o uložení trestu byl brán větší zřetel na osobu pachatele a na okolnosti, za kterých byl čin spáchán).⁹² A došlo také k odstranění nadměrné tvrdosti trestů. Doživotní trest byl vystřídán trestem odnětí svobody na 25 let, který se stal i alternativním řešením ustanovení, v němž mohl být uložen výlučně trest smrti.⁹³ Zavedl možnost upustit od potrestání pachatele za kumulativně splněných podmínek, v nichž se dopustil deliktu menšího významu a vedl spořádaný život pracujícího člověka.⁹⁴ Většina trestních sazeb byla snížena a skutkové podstaty některých trestných činů upřesněny.⁹⁵ Dílčí úpravy přinesly i specializované zákony o umělém přerušování těhotenství a o trvalém usídlení kočujících osob.⁹⁶

⁸⁹ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 115. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁹⁰ Trestní právo procesní. GRIVNOVÁ, P. a T. GRIVNA. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 587 [cit. 2016-01-26]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/20_582-610_komunistickepravo-cz_Grivnova-Grivna_Trestni-proces.pdf

⁹¹ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 122–133. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁹² Tamtéž, s. 119–120.

⁹³ Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 566 [cit. 2016-01-26]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

⁹⁴ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 442. ISBN 978-80-7432-000-2.

⁹⁵ SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, s. 53. ISBN 978-80-254-4033-9.

⁹⁶ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 120. ISBN 978-80-87284-17-9.

V **novém trestním řádu** (z. č. 64/1956) se projevila snaha odstranit takové části z trestního řízení, jež nezabránilly, dokonce „*přímo umožnily dopouštět se masových nezákonností v politických procesech.*“⁹⁷ Upravil zejména přípravné řízení, ve kterém docházelo k nejzávažnějším nezákonnostem. Vyšetřování prováděli vyšetřovatelé prokuratury a Ministerstva vnitra pod kontrolou prokurátora. Na celostátní konferenci KSČ bylo stanoveno usnesení, které ukládalo povinnost vymezit taxativní práva a povinnosti vyšetřujících. V praxi se však vyšetřovatelé prokuratury neuplatnili (výjimku tvořili vyšetřovatelé vojenské prokuratury). Vyšetřování probíhalo pod záštitou Sboru národní bezpečnosti. Ovšem přípravné řízení zaznamenalo mnoho nových institutů a na svou éru řadu moderních záruk.⁹⁸

Trestní řád výslovně uvedl základní principy trestního řízení, došlo k zakotvení zásad presumpce nevinny, nezávislosti soudců, rozhodování v senátech, objektivní pravdy, veřejnosti, ústnosti, volného hodnocení důkazů, přímé účasti lidu na rozhodování a zajištění obžalovanému i obviněnému právo na obhajobu. Podmínky zahájení řízení byly zpřesněny, zavedlo se předběžné projednávání obžaloby soudem s cílem značnějšího rozsahu prověrek zákonnosti průběhu vyšetřování a prověřování jeho výsledků, jsou-li dostačující pro umístění obviněného před soud. Výkon rozhodnutí prováděl soud na podstatě důkazů uskutečněných v hlavním líčení.⁹⁹

Ke konci 50. let se dovršila socialistická výstavba společnosti v Československu. Pozůstatky vykořisťovatelských tříd byly zlikvidovány a celková úroveň státu měla přerůst vyspělé kapitalistické státy. Komunisté Sovětského svazu vyhlásili nové ideologické úmysly pro výstavbu společnosti, které českoslovenští komunisté aplikovali na „domácí“ právní pořádek. Proklamované ideologické impulzy Sovětského svazu k rozvoji socialistické společnosti a pro výstavbu základů komunistické společnosti byly reflektovány v nově přijaté ústavě z roku 1960, která změnila i název státu

⁹⁷ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 119. ISBN 978-80-87284-17-9.

⁹⁸ Trestní právo procesní. GRIVNOVÁ, P. a T. GRIVNA. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 587–588 [cit. 2016-01-27]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/20_582-610_komunistickepravo-cz_Grivnova-Grivna_Trestni-proces.pdf

⁹⁹ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 119. ISBN 978-80-87284-17-9.

na Československou socialistickou republiku.¹⁰⁰ Se změnou ústavy nastaly rovněž proměny nejpodstatnějších československých právních předpisů, „*aby lépe reflektovaly ideologická východiska daná ústavou.*“¹⁰¹ K přeměně došlo rekodifikací celých právních odvětví s nově vytvořenými zákoníky. Primárně bylo řešeno odvětví práva trestního. Změna se dotýkala jak trestního práva hmotného, tak i trestního práva procesního. V návaznosti na proměny trestněprávních norem došlo ve správním trestání k zavádění mimořádných lidových soudů do procesů s méně závažnými trestnými činy a méně společensky nebezpečnými zaviněními ve formě proviněních.¹⁰²

¹⁰⁰ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 208–209. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 252.

¹⁰² Tamtéž.

4 TRESTNÍ PRÁVO 1961–1989

S nově vydanou ústavou nastala rychlá příprava dalšího trestního zákona. Brzké práce byly umožněny předchozím snažením vymýtit vzniklé nezákonnosti ve společnosti. Pomohl zejména novelizovaný trestní zákon spolu s trestním řádem z roku 1956, na něj právě navazoval trestní zákon nový. Částečně se vycházelo i z prvního československého trestního zákona z roku 1950, nicméně nebyla uplatňována ustanovení spojená s otevřenou potlačovatelskou filosofií státu ve formě diktatury proletariátu. Namísto toho se užila nová terminologie vycházející ze socialistické ústavy. Velkou měrou zasáhlo nový trestní zákon i působení sovětského trestního práva. Nebyla zdůrazňována třída, ale posílil se výchovný účinek trestního práva podle pravidel socialistického soužití. Došlo ke zmírnění těch formulací, které v 50. letech plnily represivní účinek zejména v postihu, likvidaci nebo zastrašování potencionálních odpůrců komunistického režimu.¹⁰³

Nově přijatý **trestní zákon č. 140/1961 Sb.** již cíleně chránil „*společenské a státní zřízení Československé socialistické republiky, socialistické vlastnictví, práva a oprávněné zájmy občanů*“¹⁰⁴, též svým výchovným účinkem přispíval „*k řádnému plnění občanských povinností a k zachování pravidel socialistického soužití*“¹⁰⁵. Záměr zákoníku nebyl zdůrazněn v odstraňování nepřátel pracujícího lidu, ale v ochraně společnosti před pachateli trestných činů. Měl odvrátit jejich případné další protiprávní jednání a působit na ně, i vůči společnosti výchovně směrem ke spořádanému životu pracujícího člověka.¹⁰⁶ Účel trestního zákona měl být naplněn pohružkou trestu, uložením a vykonáním trestu i ochranným opatřením¹⁰⁷.

¹⁰³ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 252. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹⁰⁴ Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*. [online]. § 1. [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1100

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 570 [cit. 2016-01-28]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

¹⁰⁷ Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*. [online]. § 2. [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1100

Zákon se členil na část obecnou a zvláštní. V **obecné části** definoval trestný čin jako čin, který je pro společnost nebezpečný a vykazuje znaky uvedené v trestním zákoně. Vyžadovalo se úmyslné zavinění, pokud nebylo výslovně stanoveno, že zavinění z nedbalosti je dostačující. Jestliže společenská nebezpečnost činu byla nepatrná, pak se nejednalo o trestný čin i v případě, že znaky trestného činu vykazoval. Při stanovení stupně nebezpečnosti byl zohledňován chráněný zájem, proti němuž jednání směřovalo, dále osoba pachatele, její pohnutka, míra zavinění, způsob provedení činu, jeho následky a okolnosti, za nichž bylo protiprávní jednání spácháno. Za trestný čin se nově stanovily příprava, pokus i organizátorství protiprávního jednání. Došlo ke snížení některých trestních sazeb. Trest odnětí svobody mohl být uložen nejvýše na patnáct let. Doživotní trest se zrušil a trestem smrti byly vykonány pouze nejméně závažnější trestné činy, jako jsou např. vlastizrada, vyzvědačství a vražda.¹⁰⁸

Celkový počet skutkových podstat, za něž byl trest smrti uložen, vzrostl na 33 taxativně vymezených případů.¹⁰⁹ Trestní zákon uplatnil výjimečný trest smrti jako účinnou ochranu společnosti před případy spáchání činu zvláště zavržením hodným způsobem s nemožností nápravy zapříčiněných následků nebo nemožností výchovného působení na pachatele trestem odnětí svobody. Trest smrti nebyl vykonáván na těhotných ženách a mladistvých. Realizoval se oběšením, případně zastřelením za branné mobility.¹¹⁰

¹⁰⁸ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 252–254. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹⁰⁹ LIŠKA, Otakar a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, s. 25. ISBN 80-86621-09-x.

¹¹⁰ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 447–448. ISBN 978-80-7432-000-2.

Rozsudky s uloženým trestem smrti byly přezkoumávány Nejvyšším soudem. Represivní charakter v podobě zákazu činnosti, vyhoštění, majetkových a peněžních trestů zaznamenal určité zmírnění. Mladistvým se v případě spáchání trestného činu věnovala zvláštní péče, která byla zakotvena v sedmé hlavě.¹¹¹ Změny nastaly také v podmíněném odsouzení, podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, v upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti, v nutné obraně i krajní nouzi.¹¹²

Ve **zvláštní části** zákona byla, totožně jako v trestním zákoně z roku 1950, upřednostňována ochrana státu a společnosti před ochranou zájmů jednotlivce. Zvláštní část se členila na dvanáct hlav. Hlava první pojednávala o trestných činech proti republice. Za zmínku stojí trestný čin vlastizrady, který byl spáchán rozvracením republiky, záškodnictvím, terorem či sabotáží s účastí cizího činitele nebo cizí moci. Onou cizí mocí mohly být příkladmo kapitalistické státy sdružené v organizaci NATO. Za tento protiprávní čin se mohl uložit dvanácti až patnáctiletý trest odnětí svobody nebo dokonce trest výjimečný v podobě trestu smrti. Hlava druhá upravovala hospodářské trestné činy. Třetí hlava se věnovala trestným činům proti pořádku ve věcech veřejných. Čtvrtou hlavou byly řešeny trestné činy obecně nebezpečné.¹¹³ Nově vytvořená pátá hlava trestných činů hrubě narušujících občanské soužití zahrnuje trestné činy, které se v předchozí právní úpravě vyskytovaly rozptýleně v různých hlavách.¹¹⁴

Šestá hlava řešila trestné činy proti rodině a mládeži. Hlava následná uspořádala klasické trestné činy proti životu a zdraví. Osmá hlava zahrnovala trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti. Až hlavou devátou byly řešeny jiné vlastnické zájmy než socialistické, tato hlava upravovala trestné činy proti majetku. Desátá hlava pojednávala

¹¹¹ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 254–255. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹¹² Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 570 [cit. 2016-01-28]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

¹¹³ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 255–258. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹¹⁴ Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 570 [cit. 2016-01-28]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

o trestných činech proti lidskosti (v souvislosti s mezinárodním právem byla implementována Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia). Hlava předposlední řešila trestné činy proti brannosti a následnou, zároveň poslední, dvanáctou hlavou zvláštní části se pojednávalo o vojenských trestných činech.¹¹⁵

4.1 Trestní řízení soudní

Nový trestní řád vycházel z potřeby přizpůsobit trestní řízení soudní potřebám socialistické společnosti s budováním sil potřebných pro přechod ke společnosti komunistické. Dříve stanovené moderní zásady se s novým trestním řádem měly rozpracovat a zdokonalit, také bylo cílem začlenit společenské organizace pracujících hlouběji do problematiky trestání.¹¹⁶ Zejména s cílem odvrátit nezákonnosti, které vypukly v první polovině 50. let a pokusit se garantovat jejich neopakovatelnost. Proto došlo společně s trestním zákonem i k vydání nové právní úpravy trestního práva procesního ve formě **trestního řádu č. 141/1961 Sb.**, který navazoval na předchozí právní předpis z roku 1956.¹¹⁷ Vzájemná souvislost při publikování těchto klíčových odvětví práva pramenila z poučky Karla Marxe, „*podle níž proces je jen způsobem života hmotného práva, a proto musí oba zákony postupovat týž duch.*“¹¹⁸

Orgány činné v trestním řízení (vyšetřovací orgány, soud a prokurátor) byly povinny postupovat směrem k občanům šetrně v souladu s jejich ústavně zaručenými právy a svobodami. Současně dle trestního řádu měly protiprávní jednání náležitě zjistit a pachatele spáchaného trestného činu potrestat. Základní zásady trestního řízení neumožňovaly stíhat osoby jiným způsobem a pro jiné důvody, než které byly stanoveny v trestním řádu. Pokud soud pravomocným odsuzujícím rozsudkem v řízení

¹¹⁵ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 258–259. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹¹⁶ Trestní právo procesní. GŘIVNOVÁ, P. a T. GŘIVNA. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 589 [cit. 2016-01-29]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/20_582-610_komunistickepravo-cz_Grivnova-Grivna_Trestni-proces.pdf

¹¹⁷ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 259. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹¹⁸ Tamtéž.

nevyslovil vinu osoby, proti níž se řízení vedlo, bylo na osobu hleděno jako na nevinnou. Orgány činné v trestním řízení postupovaly z úřední povinnosti bez zbytečných průtahů v souvislosti s šetrností k občanským právům proklamovaných ústavou a spolupracovaly též se společenskými organizacemi při posilování výchovného účinku trestního řízení. Organizace upozorňovaly na případy porušení socialistické zákonnosti, podávaly podněty k zahájení trestního stíhání a pomáhaly vychovat osoby propuštěné, podmíněně odsouzené i odsouzené k řádnému životu pracujícího člověka po vykonání trestu. Prokurátor povinně stíhal všechny trestné činy, o kterých se dozvěděl. Dále byly zaručeny zásady veřejného řízení, volného hodnocení důkazů a ústnosti.¹¹⁹

4.2 Novelty trestněprávních předpisů

S nově přijatými trestněprávními normami mělo dojít ke zmírnění perzekucí a třídnosti. Ovšem i nadále docházelo k trestání politických projevů opozice nebo pokusů emigrovat z republiky. Trestní represe byla stále uplatňována proti nepřátelům socialistického režimu a v uložení trestu se rozlišoval třídní původ pachatele, proti němuž často směřovaly neadekvátní tresty ve vztahu ke spáchanému činu. Přísné a někdy i nepřiměřené tresty směřovaly proti mladé generaci nebo recidivistům. Přes snahu potlačovat kriminalitu, mnohdy paradoxně nedocházelo k potrestání vysoce postavených funkcionářů ve věcech majetkových nebo se jejich potrestání uskutečnilo mírnou stranickou formou trestu. Perzekuce doprovázela i méně závažná jednání postihovaná národními výbory, orgány bezpečnosti a místními lidovými soudy. Došlo k novému vydání zákona, jenž zrušil výsledky právnícké dvouletky v podobě trestního správního řádu a trestního zákona správního z roku 1950 a nahradil je zákonem o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. Národní výbory pověřil oprávněním projednávat přestupky s možností ukládání opatření výchovného charakteru.¹²⁰

¹¹⁹ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 259–260. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹²⁰ Tamtéž, s. 260–262.

Trestní zákon prošel do roku 1989 celkem osmi novelizacemi. První proměna byla provedena zákonem o boji proti alkoholismu. Následující novelou se měnilo ustanovení příživnictví, aby lépe reflektovalo aktuální potřeby společnosti. Většina změn však nebyla rozsáhlejší povahy. Výjimku tvořila nejobsáhlejší novela z roku 1965 pod číslem 56, která upravovala ukládání některých trestů a zvláštní část zákona.¹²¹ Jiné novely zpřísnily postih v případě opuštění republiky nebo recidivy u přestupků a provinění. Navzdory zpřísnování některých trestů nesla proměna trestního práva nádech liberalizace.¹²² I právo procesní zasáhly mnohé novely, které příkladmo přinesly podstatné koncepční přeměny právní úpravy přípravného řízení. Vedle vyšetřování byla nově prováděna i druhá forma přípravného řízení v podobě vyhledávání u taxativně stanovených trestných činů s nižší společenskou nebezpečností. Vyhledávání mělo ušetřit práci vyšetřovacím orgánům a přispět tak ke zrychlení přípravného řízení.¹²³

V období druhé poloviny 60. let nastalo částečné uvolnění společenského napětí. „Do života pronikaly dříve potlačované západní vlivy a narůstala kritika dogmatických přístupů předchozího desetiletí.“¹²⁴ Tato éra přinesla řadu nových impulsů do oblasti trestního práva, ale většina z nich nebyla uskutečněna. Výjimku tvořila částečná novelizace zákona o výkonu trestu odnětí svobody nebo zákon o soudní rehabilitaci, kterým bylo nastoleno další odškodňování poškozených v politických procesech padesátých let. Zejména rušením nezákonných rozsudků, napravováním občanských práv a svobod a přiznáváním odškodného v případech vazby či výkonu trestu odnětí svobody.¹²⁵

¹²¹ Trestní právo hmotné. GŘIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 571 [cit. 2016-01-29]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

¹²² KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 263. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹²³ Trestní právo procesní. GŘIVNOVÁ, P. a T. GŘIVNA. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 590 [cit. 2016-01-29]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/20_582-610_komunistickepravo-cz_Grivnova-Grivna_Trestni-proces.pdf

¹²⁴ MALÝ, Karel (ed.) a Ladislav SOUKUP (ed.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, s. 32. ISBN 80-246-0863-4.

¹²⁵ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 264–265. ISBN 978-80-87284-17-9.

4.3 Období normalizace

Slibný vývoj směřující k reformaci socialistického režimu přerušila vojenská intervence spojenců v roce 1968. Vpád vojsk Varšavské smlouvy vyvolal ve společnosti značné rozhořčení a odpor, s nímž přišlo **zákonné opatření č. 99/1969 Sb., o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku**. Opatření zvyšovalo trestní represe spolu s omezováním záruk v trestním řízení (přípravné řízení se neprovádělo, podněty k zahájení soudního řízení prováděl jen Sbor národní bezpečnosti, u kterého byly též prodlouženy zadržovací lhůty, a to až na tři týdny). Charakter trestního práva se tak navrátil do podoby, kterou představovaly trestněprávní normy v 50. letech 20. století.¹²⁶

Zákonné opatření bylo užito proti protestujícím demonstrantům vůči režimu při prvním jubileu okupace v rámci ochrany a upevňování veřejného pořádku. Jeho platnost byla ohraničena posledním prosincovým dnem roku 1969. Analýzou předchozího režimu bylo zjištěno, že se musí upustit od liberalistických tendencí v trestním právu a opět nastolit celospolečenskou ochranu zájmů s uplatňováním třídního charakteru. Třídně politická podstata trestního práva se poté odrážela v rozhodování orgánů činných v trestním řízení, stejně i v právněteoretických a politických stanoviscích. Urychleně proběhla novelizace trestního zákona i trestního řádu se zavedením nových kategorií přečinů. Zákonem č. 148/1969 Sb. bylo posíleno chápání trestního práva jako nástroje k upevnění režimu v začátcích normalizace, který vycházel i z již zmíněného zákonného opatření o veřejném pořádku.¹²⁷

U některých trestných činů vyloučil promlčitelnost trestního stíhání a trestu, zavedl novou skutkovou podstatu neoprávněného užívání cizího motorového vozidla a doplnil

¹²⁶ Trestní právo procesní. GRĚVNOVÁ, P. a T. GRĚVNA. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 591 [cit. 2016-01-30]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/20_582-610_komunistickepravo-cz_Grivnova-Grivna_Trestni-proces.pdf

¹²⁷ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 265–267. ISBN 978-80-87284-17-9.

trest zákazu pobytu.¹²⁸ Dalším relativně významným zákonem č. 150/1969 Sb., o přečinech, byl zrušen právní předpis o místních lidových soudech společně s kategorií provinění, a to vzhledem ke zpřísnění represe „i u méně závažných porušení právního řádu“¹²⁹. Vytvořily se další skutkové podstaty společensky nebezpečných jednání, které nově projednávaly soudy s možností přísnějšího postihu pachatele, především uložením trestu odnětí svobody. Na rozdíl od trestných činů byla u přečinů vyžadována nižší společenská nebezpečnost. Zákon neobsahoval ustanovení obecné části, proto se obdobně užilo ustanovení z obecné části trestního zákona s několika odchylkami.¹³⁰

Nová právní úprava sloužila i k přípravě politických procesů 70. let. Některá trestní řízení se uskutečnila a naopak od některých politicky motivovaných procesů, ze strachu před mezinárodními komplikacemi, komunistický režim ustoupil i poté, co už byl vyhotoven obžalovací spis. V trestním právu nadále dochází k odstraňování liberalizačních prvků z období před normalizací a upevňuje se význam trestněprávních norem ve společnosti. Trestní zákon č. 140/1961 Sb. je nadále měněn a doplňován.¹³¹ Zavádí se možnost namísto trestu smrti uložit trest odnětí svobody nad patnáct až do pětadvaceti let, k ochranným opatření přibyl ochranný dohled, na základě mezinárodních smluv, ze kterých plynuly pro Československou socialistickou republiku závazky, byla do zvláštní části zákona implementována nová ustanovení o ochraně vzdušných dopravních prostředků.¹³²

Do trestního zákona se též promítly principy zákona o ochraně státního tajemství. Upravovány a doplňovány byly skutkové podstaty přečinů, zkonkretizoval se institut ochranného dohledu.¹³³ Ochranný dohled ukládal soud na dobu jednoho roku až tří let

¹²⁸ Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 571 [cit. 2016-01-30]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

¹²⁹ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 267. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž, s. 268.

¹³² Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 572 [cit. 2016-01-31]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

¹³³ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 52. ISBN 80-210-0791-5.

určitým skupinám odsouzených po jejich propuštění. Cíl spočíval v ochraně společnosti před recidivou zvláště narušených osob tím, že jim byly uloženy určité povinnosti a omezení. Ve výkonu trestu odnětí svobody se zpřísnila některá ustanovení a došlo k posílení jeho donucovací úlohy. Nové změny nastaly i v případě trestního řádu.¹³⁴ V řízení před samosoudcem byla zavedena možnost vydávat rozhodnutí formou trestního příkazu a „*orgánům provádějícím objasňování přečinů byla dána větší pravomoc při obstarávání důkazů*“¹³⁵.

Od druhé poloviny 70. let docházelo k dalším soudním i mimosoudním perzekucím politických oponentů režimu. Nejprísnější trestní represe směřovaly vůči nedovolenému opuštění republiky. Represe byly oproti letům padesátým spíše výběrového charakteru s cílem zastrašit další potencionální odpůrce režimu. Trestní právo reagovalo flexibilně na nové jevy ve společnosti (užívání omamných látek) a soustředilo se na postihování recidivistů a pachatelů zvláště závažných trestných činů.¹³⁶

Od 80. let bylo víceméně zřejmé, že režim reálného socialismu, nastolený na základě normalizace, není schopen řešit zvyšující se problémy ve společnosti.¹³⁷ Komunistický režim nadále využíval trestní represe k odvracování nepokojů, k zastrašování otevřených projevů nespokojenosti s aktuálním děním v republice a dodržováním lidských práv. Zvyšoval se počet aktivních odpůrců proti režimu. Tendence směřovaly k přípravám nového trestního kodexu. Snahy však nebyly realizovány.¹³⁸

¹³⁴ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 269. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹³⁵ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 66. ISBN 80-210-0791-5.

¹³⁶ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 271–272. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹³⁷ MALÝ, Karel (ed.) a Ladislav SOUKUP (ed.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, s. 52. ISBN 80-246-0863-4.

¹³⁸ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 273. ISBN 978-80-87284-17-9.

„Poslední „předrevoluční“ novelou trestního zákona (zákonným opatřením předsednictva Federálního shromáždění Československé socialistické republiky č. 10/1989 Sb., k ochraně veřejného pořádku), byla zvýšena trestní sazba u trestného činu ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele (§ 156a) z šesti měsíců na jeden rok.“¹³⁹

¹³⁹ Trestní právo hmotné. GRIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 572 [cit. 2016-01-31]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

5 SPECIÁLNÍ PROBLÉMY TRESTNÍHO PRÁVA

Nejvýraznějším znakem komunistických trestněprávních perzekucí se pro období padesátých let (přesněji 1948–1955) staly politické procesy a tzv. monstrprocesy. Nedochovalo k nim jen v Československu, ale i v dalších státech sovětského bloku. Na našem území byly procesy velmi kruté, dlouhodobě trvající s rozsáhlým záběrem perzekuovaných a s poměrně velkým množstvím uložených a vykonaných absolutních trestů.¹⁴⁰ „Připravované procesy se staly útokem proti základům československé demokracie, vnášely do politiky zcela nové a neobvyklé prvky, které patřily k hlavním principům komunistické moci známé ze Sovětského svazu.“¹⁴¹ Snahou bylo systematicky, plánovaně a masově perzekuovat nebo přímo odstraňovat potencionální ideové, politické a třídní nepřátele či odpůrce nastoleného režimu.¹⁴²

S tímto druhem „pomoci“ bylo možné vybudovat základy komunistického režimu v tak krátké době a režim nadále udržovat při životě.¹⁴³ Nástroji k nastolení hrůzy, zavražďování, bezmoci a bezpráví ve společnosti byly převážně právní předpisy a soudní instituce pod taktovkou politiky Komunistické strany Československa (KSČ), která se angažovala v různých oblastech společenského života a posilovala své postavení ve státě. Důležitou roli zastávala též Státní bezpečnost, zařazená pod Sbor národní bezpečnosti s vlastním právním předpisem (z. č. 286/1948 Sb.) upravujícím činnost a organizační strukturu. Práce StB v sobě kombinovala zpravodajskou, vyšetřovatelskou a policejní funkci. Při výkonu svého povolání praktikovala nasazování agentů, provokace a obzvláště ilegální a surové techniky vyšetřování (mučila, bila a psychicky trýznila osoby zatčené, obviněné i následně vězněné).¹⁴⁴

¹⁴⁰ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 122–123. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹⁴¹ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 18. ISBN 80-85947-75-7.

¹⁴² KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 123. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹⁴³ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 18. ISBN 80-85947-75-7.

¹⁴⁴ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 123. ISBN 978-80-87284-17-9.

Počáteční případy politicky motivovaných procesů a trestních perzekucí nastaly s použitím retribučního zákonodárství záhy po Únoru 1948. Výklad trestněprávních norem byl účelový a extenzivní – nedovolený přechod hranic se z chápání přestupku po Únoru 1948 kvalifikoval na zločin přípravy úkladů o republiku. Se zásadou veřejnosti u soudního řízení bylo naloženo úplně jinak, než jak ji chápeme v dnešním pojetí. Zda se uskuteční veřejné hlavní líčení (možno využít k propagandistickému účelu), tak o tom rozhodovaly orgány StB s příslušnými politickými orgány předem. Některé procesy se zpřístupňovaly na veřejných schůzích, ve sdělovacích prostředcích i třeba ve školách, oproti tomu jiné procesy (zejména s vojáky a důstojníky StB) byly konány bez veřejnosti s odkazem na možné ohrožení státního tajemství. Nejzávažnější procesy se projednávaly dopředu, ještě dříve, než byly projednávány u soudu.¹⁴⁵ Předem bylo rozhodnuto „*nejen o vině, ale i o výši trestu, o provedených důkazech a o ideologickém zaměření a vyznění procesu.*“¹⁴⁶

Vyšetřovatelé neustále pokládali dopředu připravené otázky odsouzeným, že se z odpovědí staly dokonale naučené fráze a z procesu se stávala divadelní hra se scénáři. Tím lze politické procesy nazvat soudními divadly, zinscenovanými procesy nebo rovnou justičními vraždami, které byly často vyprovokovány činností StB. Vedle těchto procesů probíhajících před Státním soudem, se řízení provádělo i před soudy krajskými, též okresními, ve kterých rozhodovaly tzv. bezpečností pětky (někdy i trojky) tvořené z místních členů komunistické strany, z národního výboru a z bezpečnosti. Politické procesy se v počátcích své existence odlišovaly ve výběru svých obětí. Volba nebyla nahodilá, ale následovala politicky odůvodněné záměry přidělené vedením KSČ. Cíl spočíval v odstrašení reálných i potencionálních odpůrců komunistického režimu. Vztah KSČ k samému Stalinovi či k Sovětskému svazu měly posílit dokonce i čistky ve svých vlastních řadách. Procesy byly ovlivněny i studenou válkou a nutností stíhat přísluhovače imperialismu.¹⁴⁷

Cílem lidově-demokratické justice, jak to publikovalo Ministerstvo spravedlnosti dne 29. srpna 1951, bylo podporovat boj o mír a vychovávat davy v dobře sestavených

¹⁴⁵ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 123–124. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 124.

¹⁴⁷ Tamtéž.

procesech s propagandistickým účinkem, který je silným nástrojem v očích veřejnosti. Na jedné straně přispívá k výchově, na straně druhé potlačuje negativní myšlenky stíhaných osob vůči státu a jeho zřízení. Případy, které mají být projednávány za účasti širší veřejnosti, se např. týkaly venkovských boháčů, třídních nepřátel a bývalých podnikatelů s cílem odkrytí jejich nepřátelské aktivity vůči zájmům drobných rolníků. V přípravném procesu si prokurátor většinou zajišťuje veškeré úkony sám. Vyslýchá obviněného, přezkoumává obhajobu, aktivně provádí vyšetřování a zjišťuje jeho třídní charakter. Činí tak obvykle těsně před líčením, aby nečekaně nedošlo ke změně skutkového stavu. Veřejný proces je prováděn v souladu s politickými cíli.¹⁴⁸

5.1 Proces s Miladou Horákovou

Největším monstrprocesem, v němž se komunisté rázně vypořádali s účastníky, byl proces s činovnicí někdejších nekomunistických stran. „*V procesu se „záškodnickým spiknutím proti republice“*“, jak byl proces také nazýván a v následných procesech stánu nejvíce obžalovaných a nejvíce odsouzených a bylo vyneseno nejvíce vysokých trestů.“¹⁴⁹ Soudní řízení s organizátory záškodnického spolčení se stalo prvním velkým vykonstruovaným procesem, který vedli pozvaní sovětsí poradci ve Státní bezpečnosti. Příprava procesu zabrala více než rok, ve kterém se několikrát změnilo zaměření, struktura i politická koncepce. Výsledkem byly mnohonásobné přeměny ve složení a výběru obviněných, stejně tak v zastíracích označení akce.¹⁵⁰

JUDr. Milada Horáková (viz **Příloha A** a **Příloha B**) se narodila 25. 12. 1901 v Praze. Po gymnáziu absolvovala práva na Karlově Univerzitě, po promociích působila v magistrátu hlavního města Prahy. Roku 1929 vstoupila do strany národně socialistické, ve které působily osoby jako Eduard Beneš, Dr. Petr Zenkl, Františka Plamínková a jiní. V národně socialistické straně vykonávala svou pracovní pozici v právní komisi. Vystupovala též jako jednatelka v Ženské národní radě a byla činná

¹⁴⁸ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 124–127. ISBN 978-80-87284-17-9.

¹⁴⁹ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 64. ISBN 80-85947-75-7.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 64–65.

i v řadě jiných sociálních spolků ve vedoucích funkcích. Od roku 1939 pracovala, po propuštění z magistrátu, pouze v domácnosti. V období německé okupace se stala odbojářkou a pro svou odbojovou činnost byla odsouzena k osmi letům vězení¹⁵¹. Po konci války se vrátila zpět na magistrát do sociálního oddělení. Jako příslušnici národně socialistické strany ji po válce nabízeli určité funkce, které prozatím odmítala. Následnou komunikací s Dr. Eduardem Benešem, že je její účast v novém zrodu socializující se demokracie potřebná, přijala tedy funkci poslankyně v PNS. Ve straně zastávala funkci člena ústředního výkonného výboru, stála v čele Rady československých žen, byla místopředsedkyní SOPVP a členem dalších výborů. Po Únorových událostech roku 1948 složila svůj poslanecký mandát a postupně docházelo k „vyakčňování“ i z ostatních funkcí na základě rozhodnutí Akčního výboru.¹⁵²

Pochopila, že sama nezabrání sílicímu komunistickému režimu, ale o emigraci se nepokusila, neboť doufala v opětovné vítězství demokracie. Aktuální dění ve společnosti probírala se svými přáteli a politickými společníky. S Petrem Zenklem (předsedou strany) se shodovala v názoru, že je nutno chránit současné i bývalé spolustraníky před sílicí vlnou perzekucí a represí, též uchovat politickou a ideovou jednotu. Započalo se tedy scházet (z popudy Milady Horákové) šest činníků strany¹⁵³ s cílem unifikovat odloučené opoziční skupiny a připravit se na politický souboj o demokratický charakter republiky s komunisty. Tato politická šestka sdělila své záměry i Petru Zenklovi, který v roce 1948 emigroval.¹⁵⁴

¹⁵¹ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 569. ISBN 978-80-7432-000-2.

¹⁵² Archiv bezpečnostních složek na Praze 3, Siwecova 2428/2, vybrané částky ze svazku č. V-6301-MV.

¹⁵³ Čupera Josef, Dlouhý František, Nestával Josef, Račanský František a Šobr Karel.

¹⁵⁴ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 569. ISBN 978-80-7432-000-2

Dne 27. září 1949 byla Milada Horáková zatčena (viz **Příloha C** a **Příloha D**) pro podezření z organizování nezákonné činnosti, jelikož se scházela s emigranty (např. Petrem Zenklem) a s osobami ze sféry prezidenta Eduarda Beneše. O existenci politické šestky neměla StB žádné informace. Uskupení odhalilo až postupné vyšetřování. V důsledku zjištěných informací byl komunistickými vyšetřovateli v kooperaci se sovětskými poradci připraven monstrproces s vedením záškodnického spiknutí proti republice. Jednalo se o skupinu třinácti lidí.¹⁵⁵

*„Zhruba první měsíc vyšetřovatelé stále netušili, z čeho by mohli Horákovou obvinít. Věděli, že mají v rukou známou osobnost, která podnikala kroky proti režimu, nedařilo se však ji usvědčit.“*¹⁵⁶ Pro sovětské poradce to problém nebyl, neboť přiměli vyšetřovaného k doznání za každou cenu. Tyto praktiky se učili vyšetřující a konali je tak dle pokynů sovětských poradců. (Dle oficiálních prohlášení režimu) vychytralý nepřítel a ostřílený špión totiž po sobě nezanechává usvědčující materiály, a proto je nutné přinucení k doznání se.¹⁵⁷

Vyšetřování tedy doprovázelo fyzické a psychické týrání. V březnu 1950 dospělo vyšetřování do konečné fáze a StB ho pokládala za ukončené. Výsledky z vyšetřování byly odevzdány bezpečnostní komisi ÚV KSČ s tím, že je možné zahájit velký zinscenovaný proces. Přípravovanému procesu se věnovala velká péče, neboť mu byl přisuzován značný význam. Oproti navrhované koncepci proti „domácí reakci“ od StB změnila komise koncepci na stanovisko proti mezinárodní reakci. Se změnou koncepce bylo doplňováno vyšetřování, aby se mezinárodní reakce stala dostatečně a přesvědčivě prokazatelnou. V čele procesu stanula, dříve členka zahraničněpolitické komise, parlamentního výboru a odbojářka proti režimu v častém spojení s emigranty, Milada Horáková. Byla vypracována obžaloba (titulní strana viz **Příloha E**) a soudní přelíčení, trvající devět dní, započalo 31. května 1950.¹⁵⁸

¹⁵⁵ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 569–570. ISBN 978-80-7432-000-2.

¹⁵⁶ VLČEK, Tomáš. Začátek vyšetřování. In: *Totalita.cz* [online], [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/proc/proc_horakovam_05.php

¹⁵⁷ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 570. ISBN 978-80-7432-000-2.

¹⁵⁸ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 65–66. ISBN 80-85947-75-7.

Procesu se věnovala obrovská pozornost, byl přenášen rozhlasem, rozebírán v denním tisku. Komunistická strana organizovala podpisy tisíce rezolucí s požadavky těch nejtvrdějších trestů, které ovšem byly předem připraveny.¹⁵⁹ „*Účastníky obžalovali z tak odpudivých a závažných trestných činů jako je velezrada, zničení režimu, zaprodání republiky světovému imperialismu, příprava teroristických vražd, volání po třetí světové válce aj.*“¹⁶⁰ Obžalovaným bylo 8. června 1950 umožněno vyjádřit se ke své trestné činnosti a večer, po krátkém přerušení, vynesl soud rozsudek (viz **Příloha F**, **Příloha G** a **Příloha H**), ve kterém čekal Miladu Horákovou trest smrti.¹⁶¹ Na nádvoří pankrácké věznice byla 27. června 1950 v časných ranních hodinách vykonána poprava oběšením.¹⁶² Poslední slova Milady Horákové: „*Padám, padám, tento boj jsem prohrála, odcházím čestně. Miluji tuto zem, miluji tento lid, buďte mu blahobyt. Odcházím bez nenávisti k vám. Přeji vám to, přeji vám to.*“¹⁶³

¹⁵⁹ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 570–571. ISBN 978-80-7432-000-2.

¹⁶⁰ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 68. ISBN 80-85947-75-7.

¹⁶¹ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, s. 571. ISBN 978-80-7432-000-2.

¹⁶² IVANOV, Miroslav. *Justiční vražda, aneb, Smrt Milady Horákové*. Praha: XYZ, 2009, s. 322–323. ISBN 978-80-7388-217-4.

¹⁶³ Tamtéž, s. 322.

ZÁVĚR

Co zahrnovalo odvětví trestního práva v počátcích Habsburské monarchie a předchozích letopočtech? Co následovalo v odvětví trestního práva po roce 1989? Těmito otázkami se již bakalářská práce nezabývá, ale jedno je jisté a to, že trestní právo je neodmyslitelný pojem, který přísluší k lidskému společenství a pozoruhodně znázorňuje charakter státu a svými jednotlivými rozdíly v různých obdobích vykresluje aktuální politické usprádaní země. Dílčí aspekty vývoje trestního práva na našem území byly v bakalářské práci začleněny do období od konce Habsburské monarchie po závěrečné stadium komunistického režimu v Československu.

Práce vysvětluje pojmy trestního práva hmotného a trestního práva procesního a jejich vzájemnou provázanost. Jako nástin úvodu do problematiky celého díla je záměrně definován trestný čin, trest a ochranná opatření dle aktuálních právních předpisů. Následně se práce zabývá vývojem trestního práva na konci Habsburské monarchie a v Československu před rokem 1948. Uvádí právní předpisy, které předznamenaly moderní zákonodárství v podobě kodexu Marie Terezie a zejména pak ve Všeobecném zákoníku o zločinech a trestech na ně Josefa II. Následovalo vydání přelomového Zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích, který ovlivnil vývoj trestního práva na našem území, zejména s následnou novelizací, na mnoho let. Vznikla samostatná Československá republika a se vnikem nového státu se vážala recepce habsburského práva.

Tvorbu vlastní trestněprávní úpravy přerušila druhá světová válka. Další vývoj trestního práva je popisován mezi lety 1948 a 1960. V Československu nastává období diktatury proletariátu. Byl přijat zákon k upevnění komunistického režimu, který chránil lidovědemokratickou republiku a další cíl spočíval v nové kodifikační činnosti. V již zmíněné etapě se odhalily značné nezákonnosti, které vyvolaly novelizační vlnu trestněprávních norem. Následným vývojem v letech 1961 až 1989 byly přijaty nové kodexy, jejichž novelizace předznamenaly pomalou cestu směrem k liberalizaci trestního práva, kterou však záhy ukončilo období normalizace. S další vlnou nezákonností (však odlišného charakteru než v 50. letech) docházelo k mnoha novelizacím, které flexibilně reagovaly na aktuální společenský vývoj. Práce se

zaměřuje i na specifičtější problematiku trestního práva v komunistickém období, a to konkrétně na politické procesy padesátých let. Podrobněji je rozebírán nejznámější tzv. monstrproces s Miladou Horákovou. Tím byl cíl práce spočívající v sepsání systematického díla dokonán. Povedlo se vytvořit uspořádané dílo zkoumající obecné aspekty vývoje trestního práva a začlenit je hlavně do vývoje komunistického režimu.

Práce seznámila čtenáře s problematikou trestního práva na našem území, a tak jim zorganizovala naučnou výpravu tématem, které vznikalo za pomoci odborných literatur, právních pramenů a archivním studiem dílčích problémů. Archivní studium probíhalo v Archivech bezpečnostních složek v Praze. Zaměřilo se převážně na archiválie s problematikou politických procesů padesátých let. Cílem bylo probádat svazky zahrnující procesy s Miladou Horákovou, Rudolfem Slánským a Heliodorem Píkou. Obrovské množství materiálu k samotnému procesu s Miladou Horákovou však umožnilo pouze okrajové bádání po procesu s Rudolfem Slánským a případ s Heliodorem Píkou již prostudován nebyl. Pro rozsah bakalářské práce se nástin procesu s Miladou Horákovou stal dostačující ukázkou politických procesů. Tím byla syntéza veškerých poznatků zkompletována v celistvé dílo, které se může stát přínosem pro zájemce o téma historického vývoje trestního práva v komunistickém Československu. Práce se nezaobírá problematikou do hloubky, ale poskytuje ucelený obraz o vývoji trestního práva v „nedávné době“. Též se nezabývá událostmi před koncem Habsburské monarchie a ději po roce 1989, proto může být inspirací pro další autory, kteří oplývají náklonností k trestnímu právu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

Archiv bezpečnostních složek na Praze 3, Siwiewcova 2428/2 , vybrané částky ze svazku č. V-6301-MV.

BARRING, Ludwig. *TREST SMRTI v dějinách lidstva*. Praha: NAŠE VOJSKO, 2008, 166 s., 32 s. obr. příl. ISBN 978-80-206-0975-5.

FENYK, J., D. CÍSAŘOVÁ a T. GŘIVNA. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 927 s. ISBN 978-80-7478-750-8.

FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2011, 737 s. ISBN 978-80-7432-000-2.

IVANOV, Miroslav. *Justiční vražda, aneb, Smrt Milady Horákové*. Praha: XYZ, 2009, 338 s. ISBN 978-80-7388-217-4.

KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001, 253 s., 16 s. obr. příl. ISBN 80-85947-75-7.

KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2009, 797 s. ISBN 978-80-7400-042-3.

KRUPKA, Vladimír. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha: Armex, 2010, 198 s. ISBN 978-80-86795-89-8.

KUCHTA, Josef a Helena VÁLKOVÁ. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2005, 546 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-813-4.

KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9.

LIŠKA, Otakar a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, 294 s. ISBN 80-86621-09-x.

MALÝ, Karel a Ladislav SOUKUP. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, 2 sv. (594 s., s. 609–1173). ISBN 978-80-246-1718-3.

MALÝ, Karel (ed.) a Ladislav SOUKUP (ed.). *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, 914 s. ISBN 80-246-0863-4.

MALÝ, Karel. *ČESKÉ PRÁVO V MINULOSTI*. Praha: Orac, 1995, 269 s. ISBN 80-85903-01-6.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upr. vyd. Praha: Linde, 1999, 572 s. ISBN 80-7201-167-7.

SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Vyd. 1. Praha: Novatrix, 2009, 157, 502, 283 s. ISBN 978-80-254-4033-9.

SPIRIT, Michal. *Úvod do studia práva*. 2. vyd., aktualiz. dle nového občanského zákoníku. Praha: Grada, 2014, 190 s. ISBN 978-80-247-5280-8.

VANTUCH, Pavel. *Trestní zákoník s komentářem: komentář k zákonu č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů: informace z judikatury: k 1. 8. 2011*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2011, 1367 s. ISBN 978-80-7263-677-8.

VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 67 s. ISBN 80-210-0791-5.

Seznam použitých internetových zdrojů

Trestní právo hmotné. GŘIVNA, Tomáš. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 553–581 [cit. 2016-

01-23]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/19_553-581_komunistickepravo-cz_Grivna_Trestni-pravo.pdf

Trestní právo procesní. GŘIVNOVÁ, P. a T. GŘIVNA. In BOBEK, M., P. MOLEK a V. ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezprávi* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 582–610 [cit. 2016-01-26]. ISBN 978-80-210-4844-7. Dostupné z: http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/20_582-610_komunistickepravo-cz_Grivnova-Grivna_Trestni-proces.pdf

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*. [online], [cit. 2015-12-27]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>

VLČEK, Tomáš. Začátek vyšetřování. In: *Totalita.cz* [online], [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/proc/proc_horakovam_05.php

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., *o zřízení samostatného státu československého*. [online], [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/11-18.htm>

Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*. [online], [cit. 2016-01-28]. Dostupné z: aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1100

SEZNAM ZKRATEK

KSČ – Komunistická strana Československa

PNS – Prozatímní Národní shromáždění

Ř. z. – Říšský zákoník

Sb. – Sbírka zákonů

Sb. z. a n. – Sbírka zákonů a nařízení státu československého

SOPVP – Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých

StB – Státní bezpečnost

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Z. č. – Zákon číslo

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Životopis Milady Horákové 1.....	I
Příloha B – Životopis Milady Horákové 2.....	II
Příloha C – Zápis o zatčení 1	III
Příloha D – Zápis o zatčení 2	IV
Příloha E – Obžaloba.....	V
Příloha F – Rozsudek 1.....	VI
Příloha G – Rozsudek 2	VII
Příloha H – Rozsudek 3	VIII

Příloha A – Životopis Milady Horákové 1

Krajské velitelství státní bezpečnosti
P r a h a .

110
Dne 29.dubna 1950.

Ž i v o t o p i s .

JUDr.Milada HORÁKOVÁ, naroz.25.12.1901 v Praze, bytem v Praze XVI, Zappova ul.č.3.

Jsem dcerou obchodního zaměstnance bývalé tužkárny. Pocházím ze 4 dětí. Obecnou školu jsem navštěvovala na Královských Vinohradech a rovněž tam jsem absolvovala celé gymnasium. Maturovala jsem v r.1921. Po té jsem studovala práva na Karlově universitě a v r.1926 jsem byla promována na doktora práv. Po ukončení studií jsem byla přijata jako konceptní čekatel k magistrátu hlav.města Prahy, kde jsem působila až do r.1939.

V r.1929 jsem vstoupila do strany národně-socialistické proto, že mi vyhovoval její národní a socialistický program. Další důvod byl ten, že v této straně bylo organizováno několik osobností, s nimiž jsem byla ve spolupráci, jako na př. Dr. Eduard BENEŠ, Dr.Petr ZENKL, F.F.PLAMÍNKOVÁ a jiní. Ve straně jsem pracovala v právní komisi. Jiné funkce jsem neměla.

Dále jsem byla činná v Ženské národní radě jako jednatelka. Mimo to jsem byla v řadě jiných sociálních spolků, kde jsem zastávala různé funkce ve vedení. Mimo spolky sociální, právní a ženské, jsem nebyla víc nikdy činná.

V r.1939 jsem byla propuštěna ze služeb magistrátu a pracovala jsem pouze v domácnosti až do 2.8.1940, kdy jsem byla zatčena Gestapem a vězněna až do 20.5.1945. V tehdejší odboji jsem spolupracovala na př. s prof.PEŠKOU, Vladimírem KRAJINOU,

Četla a podepsala:

Milada Horáková
+ vlastnoručně opraveno.

Příloha B – Životopis Milady Horákové 2

- 2 -

111
000651
54

ing.JANKOVCEM, Dr.BONDYM, prof.FIŠEREM atd. Po návratu z vězení jsem nastoupila zpět k magistrátu hlav.města Prahy do oddělení sociálního.

Strana národně-socialistická, jejíž příslušnicí jsem byla, mi po revoluci 1945 nabízela určité funkce, které jsem prozatím nechtěla přijmout. Po rozhovoru se zesnulým prezidentem Dr.Eduardem BENEŠEM, který mi vysvětlil, že je třeba, abych se v tomto novém období socialisující demokracie zúčastnila politické práce mezi novými, politicky činnými lidmi, - jsem přijala funkci poslance v PNS. Ve straně jsem byla členem ústředního výkonného výboru, ústředí žen a předsedkyní zahraniční komise strany.

Dále jsem byla předsedkyní Rady československých žen, místopředsedkyní SOPVP, v předsednictvu Svazu přátel SSSR a ve výborech jiných sociálních spolků.

Tyto funkce jsem vykonávala až do února 1948, kdy jsem v nesusouhlasu s únorovými událostmi, složila poslanecký mandát a byla jsem postupně ze všech dalších funkcí vyakčněna rozhodnutím Akčního výboru.

Dne 1.6.1948 jsem byla povolána zpět do služeb magistrátu hlav.města Prahy, kde jsem pracovala až do doby svého zatčení v oddělení školství, umění a vědy.

Vyslýchající:

Vyslýchaná:

Příloha C – Zápis o zatčení 1

Krajské velitelství státní bezpečnosti
Praha
(razítko úřadovny)

č. j. 4 - 45001/6146/49 v Praze dne 27.9.1949.
5/2 - c

Zápis o zatčení.

Dnešního dne o 16.30 hod. byl(a) zatčen(a) v Praze I., Bartolomějská 10
pro 231/48 Sb.
JUDr. Milsda, H. o. p. á k o v á

(přezdívky, jména za svobodna užitá) Králová
nar. 25.12.1901, v Praze, okres dtto.
přísl. do Bělče nad Orlicí okres Hradec Králové, stát český
stav vdaná, národnost česká, nábož. českobratrské-ěvang.
rodice Čeněk, matka roz. Anna Velíšková
manžel-ka, děti Jana 16 roků
poručík (u mladistvých) polit. přísl. ve straně socialistické
povolání úřednice ÚNV, vojenský poměr
bydliště Praha XVI., Zapova 3

Zatčení provedl 5/2
zatčeného prohlédl 5/2 v přítomnosti

Zatčený(á) má u sebe: Zlevněný lístek síťový na tramvaj č. 12504, repatriant-
ský průkaz č. 108551.
osobní doklady (číslo, datum, úřad vyhotovení):

vlastní věci: jedna černá peněženka s obsahem 896.50 Kčs, slovy osmsetderadesát
šetkorun šsl. 50/100, jedno pouzdro ze žlutého kovu, jedna rtenka,
jedna pudřenka, jedna peněženka z hnědé kůže, svazek klíčů, 2 hře-
beny, jedné lžice na boty, jedno zrcátko, jedno pouzdro s plnicím
perem, krabička léku zn. Polyglanin, odběrní list na textil a obuv
č. 307313, jeden kapesní nůž s pouzdem, listky do závodní kuchyně n
na oběd, žlutá kabelka, jedny bílé rukavice, dva prstýnky, brýle.
doličné věci: hodinky zn. neznámé čísla 679499, různé písennosti, kvitance na
3060.-Kčs, slovy třitisícešedesátkoreun.

Kontrolní otisky prstů (palec a ukazováček pravé ruky) | Podpis:

Zápis o zatčení — KÚ-E. č. 15. | Č. skl. 2020.
Státní fiskální v Praze. — 4334-14.

Příloha D – Zápis o zatčení 2

Spoluúčast s akce „ N „

Vězeň převzat ve věznici dne o hod.

prohlédnut (kým) a umístěn v cele č.

Lékařský nález:

KVSTB - Praha
Datum: 28 IX. 1949 Příl.: Č. j.: 58013 / - -

Popis zatčené(ho):

výška a váha 164 cm ,74 kg , pokrývka hlavy /.

barva vlasů prošedivělé , svrchní kabát šedý kostým

barva očí modré , oblek šedý kostým

zuby vadné , obuv žluté polobotky

zvláštní znamení

Věznici KVS-TB Pankrác, zde.
 Jmenovaný budiž se všemi svými věcmi vzata do stavu tamní věznice.
 (razítko úřadovny) V dne
 Krajské velitelství státní bezpečnosti Krajský velitel a z.r. *[Signature]*
 Praha 1. Správě místní věznice:

Vězeň budiž dodán s vpředu uvedenými vlastními věcmi, doličnými věcmi, opisem zápisu o zatčení a
 odděleně od
 do vazby 4727/49

2.
 v

(Jméno)
 dodávám do tamní vazby s přílohami, uvedenými pod bodem 1.
 Současně činím trestní oznámení proti jmenované(mu) podle §§
 (komu)

Místo činu:
 Vedením pověřen:

STÁTNÍ PROKURATURA V PRAZE

Pst 774/50

Státnímu soudu
/p. předsedovi senátu/

v Praze.

OBŽALOBA.

Státní prokuratura v Praze žaluje

- I. JUDr. Miladu Horákovou, rozenou Královou, —
nar. 25. 12. 1901 v Praze, úřednice a bývalou poslankyni, posledně bytem Praha XVI, Zappova 3, t.č. ve vazbě státního soudu v Praze,
- II. JUDr. Josefa Nestávala, —
nar. 14. 12. 1900 v Praze, úředníka, posledně bytem Praha I, Valentýnská 22/12, t.č. ve vazbě státního soudu,
- III. JUDr. Jiřího Hejdu, —
nar. 25. 2. 1895 v Praze, bývalého továrníka, posledně bytem Praha XVII, U tenisu č. 5, t.č. ve vazbě státního soudu,
- IV. Františku Zemínovou, —
nar. 15. 8. 1882 v Dolním Chalíně, okres Kolín, redaktorku a bývalou poslankyni, posledně bytem Praha XII, Na Folimance 13, t.č. ve vazbě státního soudu v Praze,
- V. Františka Přeučila, —
nar. 9. 10. 1907 v Praze, bývalého nakladatele, posledně bytem Praha Dejvice, Srbská 1, t.č. ve vazbě státního soudu v Praze,
- VI. Jana Buchala, —
nar. 30. 5. 1913 v Litavě, okres Tišnov, štábního strážmistra SNB v.v., posledně bytem Ostrava XVI, Paskovská 169, t.č. ve vazbě státního soudu v Praze,

Příloha F – Rozsudek 1

2293
27.
56

Or I/VII 65/50

R o z s u d e k .
J m é n e m r e p u b l i k y !

Státní soud v Praze uznal po hlavním přelíčení,
provedeném ve dnech 31.května až 8.června 1950, takto
právem:

Obžalovaní:

- 1.) JUDr Milada H o r á k o v á ,
roz.Králová, nar.25.12.1901, úřednice a bývalá poslan-
kyně, posledně bytem Praha XVI, Zappova 3, +
- 2.) JUDr Josef N e s t á v a l , 64
nar.12.12.1900, úředník, posledně bytem v Praze I,
Valentinská 22,
- 3.) JUDr Jiří H e j d a , 69
nar.25.2.1895, bývalý továrník, posledně bytem v Pra-
ze XVII, U Tenisu č.5,
- 4.) Františka Z e m í n o v á , +
nar.15.8.1882, redaktorka a býv.poslankyně, posledně
bytem v Praze XII, Na Folimance č.13,
- 5.) František P ř e u č í l , 57
nar.9.10.1907, býv.nakladatel, posledně bytem v Praze-
Dejvicích, Srbská č.1,
- 6.) Jan B u c h a l , +
nar.30.5.1913, štábní strážmistr SNB v.v., posledně by-
tem v Ostravě XVI, Paskovská č.169,
- 7.) Antonie K l e i n e r o v á , 63
roz.Šteinitzová, nar.23.3.1901, důchodkyně a býv.poslan-
kyně, posledně bytem v Praze VII, Haškova č.14,
- 8.) JUDr Oldřich P e c l , 61
nar.14.9.1903, býv.majitel dolů, posledně bytem v Pra-
ze I, Pařížská č.1,
- 9.) Závěš K a l a n d r a , +
nar.10.11.1902, býv.novinář, posledně bytem v Praze I,

Příloha G – Rozsudek 2

- 2 -

Revoluční č.5,

10.) JUDr Zdeněk Peška,
nar.9.5.1900, universitní profesor, posledně bytem
v Praze XV, Doudova č.15,

11.) Vojtěch Dundr,
nar.25.12.1879, pensista a někdejší ústřední tajemník
býv.sociálně demokratické strany, posledně bytem v
Praze XI, Husinecká č.4,

12.) JUDr Bedřich Hostička,
nar.9.4.1914, tajemník, posledně bytem v Praze XIII,
Košícká č.23,

13.) JUDr Jiří Křížek,
nar.27.5.1895, býv.advokát, posledně bytem v Praze III,
Valdštynské nám.č.32,
všichni t.č. ve vazbě státního soudu,

jsou vinní,

že v době od jara roku 1948 až do svého zatčení v Praze a na jiných místech na území republiky i mimo ně:

I.) spolčili se jednak navzájem, jednak s dalšími osobami k pokusu o zničení samostatnosti republiky a o zničení a rozvrácení jejího lidově demokratického zřízení a společenské a hospodářské soustavy republiky, zaručených ústavou, a vešli s cizí mocí a s cizími činiteli ve styk jednak přímý, jednak nepřímý, při čemž

- a) jejich jednáním byla samostatnost republiky, její lidově demokratické zřízení a společenská i hospodářská soustava, zaručené ústavou, ohrožena zvláštní měrou,
- b) Františka Zemínová, František Přeučil a Jan Buchal sbírali a organizovali branné a pomocné síly,

II.) všichni vyzvídali a vyzrazovali přímo i nepřímo cizí moci státní tajemství a k tomuto činu se jednak navzájem, jednak s jinými spolčili, při čemž

- a) byli členy organizace, jejímž úkolem bylo vy-

Příloha H – Rozsudek 3

- 3 -

2394

57

zvidati státní tajemství,

b) Dr.Milada Horáková, Dr.Josef Nestával, Dr.Jiří Hejda, František Přeučil, Antonie Kleinerová, Dr.Oldřich Pecl a Závěš Kalandra dopouštěli se vyzvědačství delší dobu, ve značném rozsahu a způsobem zvláště nebezpečným a vyzvěдали státní tajemství zvláště důležitá,

c) Dr.Jiřímu Hejdovi byla povinnost uchovávatí státní tajemství výslovně uložena.

T í m s p á c h a l i

I) všichni zločín velezrady podle § 1 odst.2 (odst.1 lit.a,c/) zák.č.231/48 Sb. a podle § 1 odst.2 lit. b/ téhož zákona,

Františka Zemínová, František Přeučil a Jan Buchal mimo to též podle § 1 odst.3, lit.c/ téhož zákona,

II) všichni zločín vyzvědačství podle § 5 odst.1, odst. 2, lit.c/ zák.č.231/48 Sb.,

Dr.Milada Horáková, Dr.Josef Nestával, Dr.Jiří Hejda, František Přeučil, Antonie Kleinerová, Dr.Oldřich Pecl a Závěš Kalandra též podle § 5 odst.2, lit.d, e/ cit.zák.,

Dr.Jiří Hejda mimo to též podle § 5 odst.2, lit.b/ téhož zákona, a

o d s u z u j í s e

za to všichni podle § 1 odst.3 zák.č.231/48 Sb. se zřetelem na ustanovení § 34 tr.z.:

- 1) JUDr Milada Horáková k trestu s m r t i ,
- 2) Jan Buchal k trestu s m r t i ,
- 3) JUDr Oldřich Pecl k trestu s m r t i ,
- 4) Závěš Kalandra k trestu s m r t i ,
- 5) JUDr Josef Nestával s použitím ustanovení § 113 odst.1 zák.č.319/48 Sb. k trestu těžkého žaláře na d o ž i v o t í ,
- 6) JUDr Jiří Hejda s použitím ustanovení § 113 zák.č. 319/48 Sb. k trestu těžkého žaláře na d o ž i v o t í ,

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Ondřej Trnka, DiS.

Obor: Evropská hospodářskosprávní studia (Bc. EHS Voš)

Forma studia: Prezenční studium

Název práce: Trestní právo v komunistickém Československu

Rok: 2016

Počet stran textu bez příloh: 45

Celkový počet stran příloh: 8

Počet titulů českých použitých zdrojů: 19

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 6

Vedoucí práce: JUDr. PhDr. René Petráš, Ph.D.